

TRÜ
Üldise Ujaloo Kateder

Wastupanulitumine
enitz
Itaalias 1943-45a.

Diplomitöö

Töö juhendaja:
dots. L. Rootš

Töö teostaja:

M. Wiita
ajal. osak. V k.

Tartu, 1956

dude ühendamine eest, mis on kõige
 uue võitlusele okkupantide vastu. An-
 tifašistlikus võitluses moodustati sel-
 vastatud vastupanugrupid, partei-
 salgad, kes kommunistide juhtimisel
 olid uandvaus jäuus vastupanuliin-
 misel.

Lisesejuhatus.

Teise Maailmasõja ajal 1939-45.
 tainus kogu Euroopa ja ka Aasia
 võimas vastupanuliikumine — rah-
 vanaside antifaašistlik, patriootiline
 liikumine, mis oli sunnitud sausa,
 itaalia, jaapani okkupantide ning nen-
 de liitlaste vastu maades, uus ajuti-
 selt väimutsenid fašistid. Vastupanu-
 liikumine kasvas välja massilisest de-
 mokraatilisest antifaašistilisest liiu-
 misest. Liikumise uandvaus jäuus
 oli tööliklass esotsas oma avangar-
 di — kommunistidega, nende julgete ja
 ustavate võitlejatega fašistliku kor-
 ra vastu, rahvaste vabaduse eest.

Kommunistid visalt võitle-
 sid patriootiliste ja demokraatlike jõe-

dude ühendamise eest, utruudes väi-
 ni võitlusele okupantide vastu. An-
 tifasistlikus võitluses moodustati rel-
 vastatud vastupanugrupid, partisaani-
 salgad, kes kommunistide juhtimisel
 olid nandvaus jäuks vastupanuliiku-
 misel.

Otsustavaus tingimuseus vas-
 tupanuliikumise suuremale arengule
 oli näukogude rahvaste võitlus suure
 Isamaasõja ajal. Näukogude rahvaste
 sõda agressorite vastu innustas fasist-
 lise maade rahvaid vabastussõjale ja
 tugevdas nende usku fasismi hukku
 ja vabanemisse okupatsioonile üle alt.
 Alustatud maades fasistid taetunid
 kapitalistidele-reeturitele, kes avalinult
 astusid okupantide teenistusse, parem-
 poolsele sotrialistidele, reaktsioonilisele
 kiriku-ladvikule jt. Naatamata fasist-
 tide metruule terrorile okkupatioo-
 ni esimestest päevadest alates väi-
 gil maadel rahvas mäistis kohut nen-
 de reeturite üle, teastas sabotaažiau-
 te, korraldas streike ja protestidemaust-

ratsioone okupantide tööpoliitika vastu.

Käesolev töö ongi pühendatud vastupanuliikumisele ühel maal, nimelt Itaalias, kus vastupanuliikumine võttis äärmiselt massilise iseloomu. Briti otustavaus memendiss vastupanuliikumise süvenemisel oli fasisistlikul võimudel krahh. See periood meeldustab itaalia rahva ajaloo kõige muulsama lehekülje.

Töö kirjutamisel oli mul kasutada nii itaalia kui ka nõukogude autorite töid. Põhimaterjaliks oli mul mahukas teos, "Умножение умов. Архивное исследование Коммунистическая", mis on kirjutatud tuntud itaalia õpetlase-kommunisti, antiitse a/ju tegelase Battaglia pealt, kes ise võttis eriküsimult Itaalia vastupanuliikumisest. Ta kogus oma töösse suure faktilise materjali. Peatahelepann on pööratud vastupanuliikumise arengule 1943-45.a. Töös on näidatud itaalia rahva elu ja võitlus Teise maailmasõ-

ja aastail, samuti muulsusriina Itaalia Kommunistliku Partei ja töölisklassi osa võitluses reaktiivse ning fašismiga vabaduse, demokraatia ja Itaalia sõltumatuse eest. Battaglia töö on suunatud sausa militarismiga taassünni vastu, paljastab ameerika ja inglise mononofistide agressiivset poliitikat. Seega teest kasutatakse oma töö põhipeatüü, võlvanda peatüü kirjutamisel.

Teise põhiteasena kasutatakse L. Longo, Itaalia Kommunistliku Partei sekretäri asetäitja tööd „Maapere unamaa ja sõjapõde.“ See peatähelepanu on pööratud peamiselt aastail 1943-45. Eriti põhjalikult on uuritud rahva partisaanivõitlust neil aastail.

Töö kirjutamisel materjali leidmisel veel koguteasest „Труды и жизнь Умарь армияи Керу мучеников ии Тарму.“ See toob Itaalia Kommunistliku Partei juhtivate tegelaste ja liumete artikleid ning

menuaare. Need käsitlevad kas mõnd eraldi väetud perioodi, sündmust või annavad üldise ülevaate. Nii näiteks M. Alikata annab ülevaate 25. juuli sündmustest jne.

Golinovi, Androninovi, Averbuhi ja teiste näunegude ajaloolaste teostest sain materjali II peatüki kirjutamiseks Itaalia osavõtu kohta sõjast. Itaalia rahva võitlusest ja ülevaate kommunistliku partei loomisest fašismiteenimise ja arenemise ajal, sain Itaalia Kommunistliku Partei lühikirjusest.

Ajaviivandusest leidrin materjali peamiselt pealesõja aegsete sündmuste ja majandusele kohta.

Itaalia rahvas fasismi ikke all.

Itaalia rahva ajalugu - see on
rännade, nangelaslike võitluste ajalugu vaba-
duse, rahu ja sõltumatus eest. Iiti nange-
lasliku ja ohviterahue oli võitlus fasismit
vastu.

Esimese Maailmasõja puhkemisel Itaalia
raua rõhules. Ta ei teadnud kelle
poolel olus kasulikum sõdida. Lõpuks 1915. a.
Itaalia ja Entente vahel sõlmiti salajane
leping, mille alusel Itaalia pidi saama sõ-
jast osavõtu eest Entente poolt Trentino,
Lõuna-Tirol, Trieste, Istria, Dalmatricia jne.
Samal aastal Itaalia astus sõtta Entente
poolel. Sõda lõppes viimase võiduga, kuid ei
täitunud Itaalia lootusi.

Pärast sõda 1919. a. toimunud Pariisi
rahunõuvalitsusel Itaalia eritas oma nõud-

misel Dalmatria ja Fiume kohta. Neid nõu-
misi ei rahuldatud ning Itaalia delegat-
sioon lahkus konverentsilt midagi saavu-
tamata. See tekitas rahulolematust Itaalias

Juba sõjast asavõtnuunimus põhjustas lahu-
kelisid parteides ja elanikkonna hulgas.
Nü teunisid vastuolud ka Itaalia sotsia-
listide parteis, kust heideti välja grupp
sotsialiste esatsas Mussaliniga, kes näin-
pooldand asavõtte sõjast. Need parempool-
sed elemendid ja tsentristid abistand va-
litsust sõja ajal. Vasempoolsed elemendid
seisid sõja vastu ja jätkand proletariaadi
ja rahurahu lununise õhutamist.

Sõjaga loodeti peatada ka alanud
rahvalununimist. Tegelikult see vüs hoopis
vastupidistele tulemustele. Töolisulas uus-
meelselt astus sõja vastu. 1915. a. väib män-
nida Torino streiki, kes demonstrandid
aeti laiali ratsaväe abil. Samuti 1917. a.,
streiki, millal üle 500 tööliste tapeti ja 2000
said rasult haavata¹

Rahutund jätkand ka pärast sõda.

¹ Умарь анкая коммунистическая партия, л. 11.

ehuni Itaalia uuslus võitjate rüvide hulka, ta majandus sai kannatada sõjatõtte, tunduvalt langes na töötajate elatus-tase.

Sõja lõppemisega Itaalia valitsus naustas na tellimused sõjatööstusele. Rida panuu ja rasutööstusliite bankrotiseerisid. Maa oli seotud suurte väliskaubudega.¹ Itaalia võlgnes Ameerikale 1,5 miljardit dollarit, Inglismaale 2,5 miljardit dollarit.² 1920-21.a. majanduskriis oli eriti terav. Metall ja raua tootmine langes katastroofilise kiiusega. Raua tootmine langes 1924.a. võrreldes 1917. aastaga 999 000 tonnilt 279 000 tonnile, kivisõe tootmine 471 000 tonnilt 61 000 tonnile, terase tootmine 1332 000 tonnilt 714 000 tonni.³

Ka teised tööstusharud, mis olid seotud sõjaliste kohustustega, olid sunnitud vähendama oma tootangut. Tunduvalt vähenes väliskaubandus. Eriti raskes olukorras oli finantsmajandus. Rõõgi elarves kõigil sõjajärgsetel aastatel oli

1 P. Abersdyx, *Umanud k nppbau u bncpau mupobox boimax*, lk. 45.

2 Samas.

3 Samas, lk. 46.

suur püüdujäär. 1918-1919. a. riigi sissetulevad ulatusid 8461 miljoni liirile, väljaminevad aga 32 559 miljoni liirile. Rõõgivõlg 1914. a. augustis oli 5718 miljoni liiri, aga 1919. a. see kasvas 84 miljoni liirile. Majanduskriis tõi enesega kaasa ka töötute massi suurenenise. 1920. a. töötute arv ulatus 400 000¹

Kõik see tekitas rahuturi töötavates massides. Suur mõju avaldas rahva revolutsioonilisele liikumisele ka suur sotsialistliku Oktoobrirevolutsioon. Vene proletariaadi võidud kutsusid esile itaalia töötavate masside seas kirjeldamatu entusiasmi.² 1919.-20. a. itaalia töölised ei asmeelselt astusid välja Nõunogude Liidu kaitses. Nii 1919. a. aprilli vesul reas linnades teinussid töölisrahutused. Kõrvuti tööpäeva lühendamise ja töötamise tästmise nõudega esines Nõunogude Liitu tunnustamise nõue. „Käed emale Nõunogude Liidust“ — selline oli kõige populaarsem loosung, mis ühendas suurema osa itaalia

¹ Рабердыж, Уманья..., л. 46.

² Уманьянская..., л. 15.

töolistest.

Suure Oktoobrirevolutsiooni mõjul streigiliikumine haaras tuhandeid töölisi. Nii 1919. a. streikis 100 000 töolist. 1920. a. streikide arv ulatus juba 2070 ja osavõtjate arv 2 314 000 inimeseni. Peamised rahustuste kesksed asunid Põhja- ja Kesk-Haalias, kus olid sellised suured tööstusrajoonid nagu Torino, Milano, Genova.

Ühel ajal proletariaadi liikumisega arenes ka talurahva liikumine. Talurahvas haaras mõisumaid. Liikumine oli niivõrd massiline, et valitsus oli sunnitud alandama renti, vähendama maad ja jagama maata talupaegadele ülesharimata maid jne.

Masside taotlusi ning nõudeid taetasid revolutsiooniliselt meelestatud sotsialistid, kes oma srgjoonelise poliitikaaga võitsid masside usalduse. Iriti ilmenalt väljendus see 1919. a. parlamendi valimiste ajal, mil sotsialistid saavutasid esimese koha 1 456 344 häällega^{1/30}

---

¹ умань армунь ... , л. 15.

20% häälidest siiski katolilisele Rahvaparteile, mis moodustati 1919. a. jaanuaris. See loodi reaktiivse katolilise ühingu kadumise poolest võitlusena sotsialistide partei kasvava populaarsuse vastu. Siia kuulus väikekodanlus, mahajäänud töölini ja talupoegi. Rahvapartei demagoogiliste lubadustega püüdis esmaldada talurahvast revolutsioonilisest liikumisest.¹

Briti laialdaselt arenes rahvaliidumised 1920. a. Peamiseks eesmärgiks oli vabrikute tehaste nõuniku loomine. Seda võitlust juhtis Antonio Gramsci², kes oli Itaalia sotsialistliku partei parempoolse tiiva juhtiv tegelane.

Sotsialistlikule parteile liidrid ei saanud aru vabrikute tehaste nõuniku loomisest tähtsusest ja sündistasid Gramscid sündivalismis selle eest, et ta püüdis tööliste tähelepanu juhtida mitte parlamendi intrigidele, vaid tootmise ühiskondlike ja ettevõtete elule. Gramsci näitas, et võitlus vabrikute tehaste nõuniku loomisest on võitlusena samuti

¹ A. Сырабский, Умань, лн. 44.

² Sündis 1891. a. vases perekonnas, õppis Torino ülikoolis.

võimu eest.¹ Nabriin-tehaste nõukogude areng pidi viima proletariaadi võimule. Kahjuks need nõukogud arenesid niiresti ainult Turinos, kus Gramsci mõju oli suur.

Suurimaks liikumiseks oma ulatuselt oli nabriin-tehaste rülvõtmise eest peetav võitlus samal aastal. See haaras 600 000 inimest. 2-3 nädala jooksul võis suuremad tööstuskeskused Põhji-Itaalias olid tööliste käes. Neis juhtisidki tööd nabriin-tehaste nõukogud. Need olid „kõige grandioossemad pealesõjagaegsed itaalia proletariaadi väljastumised.“²

Suur osa oli ka ametiühingutel. Nende mõju aastatega üha kasvas tööliste seas. Suurenes samuti a/jü liikmete arv. Kui 1918. a. a/jü meelis 249039 liiget, siis 1919. a. lõpul juba üus miljon ja 1920. a. üle kahe miljoni liikme. Kasvas ka a/jü arv.³

1913. a. astus sotsialistlikumise parteisse, mille vasempoolse tava juhtis sai. Põlva ajal teostas suurt agitatiooni tööd töölis rüngides sõja vastu, levitas lüalistes seas Lenin'i töid ja bolshevik partei dokumente. Töötal-kommunistliku partei loomisest, 1926. a. arestistamine. Viheld. vanylas 1937. a. millal suril.

¹ Кавгеропо, Профсоюзная организация в уланову, лн. 80

² Самар, лн. 74.

³ Самар, лн. 81.

Need sündmused näitavad, et proletariaat on suuteline seisma võitluse esotsas. Proletariaat oli „tõestanud tegudega, et ta on suuteline stiihiliselt üles tõusma, innustama masse väinuks revolutsiooniliseus liinuniseus... Itaalia kesktalurahvas on tegudega tõestanud, et ta on suuteline proletariaadi järel revolutsiooniliseus võitluseus üles tõusma“ kirjutas 1921. a. V. I. Lenin. Kuid sel ajal ei olnud veel revolutsioonilist marxisistlikku partiid, kes oleus seisnud proletariaadi esotsas ja oleus viinud ta võidule. „Nüüd on Itaalia revolutsiooni väidus kõige tarvilikum ja tingimata tarvilik see, et Itaalia revolutsioonilise proletariaadi täeliseus avangardiseus ujuneus täiesti kommunistliku partei, kes ei ole suuteline kõikumata ega ilmutama nõrku otsustaval momendil.“²

Itaalia sotsialistliku partei oli tsentristlikku tüüpi. Seda juhtimine oli

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. k. lk. 351.

² Lamas.

tsentristide - maanimilistide väes, kes olid vasempoolsed ainult sõnades. Parempoolsed sotsialistide hulka kuuluvad Turati jt., kes varjasiid end patriistlike fraasidega ja sõja ajal seisid vastastikkandlusega. „Patriistlike fraasid on am- tunud tegelikult suitsuunatuse, millega varjatause uut pööret imperialistlike saagi jagamise pärast toimivas võitluses.“

Sotsialistide sellise reeturlikusse tõtte jõulikki valitsusel õnnestus pu- rustada töelistummine ning valrimud tagari vallutada. Kominterni seisukohtadele truuus jäid ainult Kommu- nistliku grupi „Ordine Nuovo“ liikmed. „Ordine Nuovo“ loodi Gramsci ja Togliatti² poolt 1919. aastal. 1. mail 1919. a. ilmus eri- mene „Ordine Nuovo“ number, „Sotsialistli- ku kultuuri häälekandja.“ „Ordine Nuovo“ sekretäriks oli Gramsci ja komiteesse kuu- lusid Togliatti, Tasca jt., kes tegid ära suu- re töö ettevalmistades Itaalia Kommunist-

1. V. I. Lenin, Teosed, 23. k. lk. 221.

2. Togliatti sündis 1893. a. Öppis Torino ülikoolis, kus tutvus sotsialistidega ja Gramsciga. 1914. a. astub sotsialistlikusse par- tisse, mille ahtuõigus tegelaseks saab. Sõjapäevil astub võit- ja sõja vastu. Hiljem võtab osa kommunistliku partei moodustamisest.

linne Partei moodustamist. Nad tunnustid tööliste nõuend, avaldasid artikleid näigi ühiskondlike kohta, mis olid tähtsad tööliste elus, organiseerisid noorsooleid ja diskussioone.

1919.-20.a. sündmused näitavad, et Itaalias oli kujunemas revolutsiooniline situatsioon. Oli selge, et võidakas siia suunda enam endiste parlamentaaristlike vahenditega valitseda. Sellepärast kapitalism asus avalisid terroristliku diktatuuri loomise teele — fašismi teele. Monopolistliku kapitalism asus pealetungile. Selleks ta kasutas ära tol ajal tekkunud fašistliku organisatsioonid.¹

Esimesed fašistlikud organisatsioonid olid oma olemusest väinexarvulised. 1919.a. märtris toimus itaalia fašistide esimene kongress. Samal aastal avaldati itaalia fašistide programmiline dokument, milles oli palju valet ja demagoogiat. Fašistide juht Mussolini arendas igati demagoogilist poliitikat, näudes kuni de-

¹ Nimetus fašism tuleneb sõnast „fascio“ — lüt, ühik. XIX saj. 90. aastail „fascious“ nimetati liitrülia revolutsiooniliste kalupaegade organisatsioonid. Vähemana organisatsioonid nimetas „fascio“ Mussolini püüdis alla ümberjutada selle „rahvusliku“ oleust.

monaathiline übernõualdeus. Mussolini demagoogia leidis toetust mõningate rahajäänud elanikkonna nihtide seas ning juba aasta pärast muutus fäsiistliku liikumise tugevaks jõuks. Suurt abi nad leidsid kõigi reaktiivsete jõudude poolt. Samuti jõulisti kabinet soodustas fäsiistide tegevust.

Oma teuse algperioodil fäsiistliku liikumine haaras endase mitmesuguseid deklasseerunud rahulolematuid elemente ja demobiliseeritud sõdureid. Sõja lõppedes vümaneid oli väga palju. Neid püüti väävata võitlusese revolutsioonilise liikumisega. En-
dised ohvitserid, arvult 60000, kes samuti demobiliseeriti suunati sõjaministri Bonomi käsil ohvitserideks fäsiistlikesse väesalvadesse.¹

Just neis nihtides leidisni pünda Mussolini demagoogilised lubadused. Mussolini ümber koondusid ka kõik reaktiivsete elementid, vulaad, reaktiivsete üliõpilased, usku- ja summedanlus, kellelt fäsiistid said rahalist abi ja toetust. Kõik nad lootsid fäsiismis tuge leida tööliskäimise vastu ning samuti ellevalmistada

¹ III ругзаны сун жазгы и борбор Умар-
вичной Коммунистической Партии, л. 125.

imperialistlikum maailmaümberjagamist.

Astudes välja avalinu terroriga Mussolini usutas osuslikult ära oma huvides välispoliitilise elu mõningaid sündmusi.

1920. a. teisel poolel välispoliitiline olukord oli eriti pinev. 1920. a. juunis puhkes albaania rahva ülestõus Itaalia ülemvõimude vastu. Kende vastu saadetud väeasades algasid samuti ülestõusud. Itaalia oli sunnitud natuestama sõja Albaaniaga ja andma talle iseseisvuse.

Sel momendil Mussolini fasisitlikud salgad asusid tegevusse. Fasistid töötasid välja terve röövplaani, mille järgi moodustati nn. karistuse ekspeditsioonid. Kende väljaastumised algasid kohalike töömajade müüstamisega. Hiljem terror suunati radikaalsete ja sotsialistlike ajalehtede vastu. Fasistliku terrori ohvriteks olid peamiselt välja paistvad töölisteühenduse juhid. Antifasistlike autorite andmed kõnelevad ohutavatest fasisitliku terrori tulemustest 1921. a. uue uue jooksul fasisitid purustasid 25 rahvamaja, 85 kooperatiivi, sadu töölisulubisid, 10 tüüvinoda, 6 igapäevalist

ajalehte, 43 maatöoliste liitu jne.¹

Töölised muudugi ei jäänud persiivsete pealtvaatajuteks. Nad ne raldand proteststreike fašistide tegevuse vastu, organiseerisid sõjalise salve nime all "Ordeti del Popolo." (Rahva löögirühmad.) Löögirühmad astuvad isegi tänava võitluse fašistidega, mis lõppedid vahel rümaste linnast väljaajamisega.

Siiski tööliste vastupanu ei muutnud peatada fašistlike organisatsioonide kasvu. 1921. aastaks fašistide organisatsioonid suurenesid, ehkki selle koosseis oli juhuslik. 1920. a. oktoobrist kuni 1921. a. veebruarini organisatsioonide arv kasvas 200 kuni 1000. Fašistid said toetust tol ajal "Üleüldiselt tööstus-konföderatsioonilt," suurkapitalistidelt ja maomanikelt Põhja-Itaalias. Kõik see tugevdas fašismi. Lõpuks Mussolini suutis ühendada üsninguid fašistlike organisatsioonide fašistlikuks parteiks.

Selles oli kaus muuda: uus pidas vajalikuks veel suuremal määral tugevdada terrorit, teine, kuhu kuulus ka Mussoli-

¹P. Абердъс, Уманна..., lk. 55.

ni avas, et on tarvis laveerida, asuda uues-
tööle vasempoalse parlamendi frauktsiooni-
ga, liberaalidega. sellus, et luua paremaid tingimusi võimude ülevõtmiseks. Oli selge, et ilma nende toetuseta Mussolinil ei oleks õnnestunud pääseda võimule.

Fašismile puhastasid teed ka parempoalsed ja tsentristlikud elemendid sotsialistlikus parteis. Proletariaat osutas nüll vastupanu, kuid ta oli halvasti organiseeritud, tal puudus revolutsiooniline juhtimine Itaalia Kommunistliku Partei näol. See loodi alles 1921. a.

1921. a. jaanuaris toimus Livornas sotsialistliku partei XVII kongress. Juba enne kongressi parteis oli moodustatud kommunistliku frauktsioon, mis koosnes „Ordine Nuovo“ grupist, Bordiga rühmast ja massimilistidest. Kommunistid nõudsid kongressile kindla otsusega väljakehta parteist reformistid ja muuta partei nime.¹ Sel juhul oleks olnud võimalik astuda Kominterni ridadesse.

Partei nime muutmise küsimus

¹ Умарьанская... , lk. 29.

nes vasempoolne tiib põrnas uueks mausimilistidega. Delegaadid-kommunistid olid sunnitud lahku lööma reformistidest ja tsentristidest. 21. juun. 1921. a. nad kogunesid Sant-Marco teatrisse, kus teimus Itaalia Kommunistliku Partei I kongress. 29. juun. 1921. a. Florenzes moodustati „Voorsoo kommunistliku föderatsioon“. Seda kuulustid kõik, kes võitlesid imperialistliku sõja vastu.¹

Kuni 1923. aastani Itaalia Kommunistliku Partei oli võrdlemisi nõrk, kuna ta esotsas seisis sentantliku Bordiga rühm. Vastandlikult leninlikule kontseptioonile, mille järgi parti on töölisklassi organiseeritud avangardius, Bordiga väitis, et parti peab olema töölisklassi organiks, mis koosneb mitmesugustest elementidest, kes on nõus toetama kommunismi üldini printsüpe. Ta eitab proletariaadi juhtivat osa sotsialistlikus revolutsioonis. Bordiga selline positsioon soodustas fašistide pealetungi töölisklassile ning nõrgestas proletariaadi vastupanuvõimet.²

1 Унаборнчвар... , лр. 29-31.

2 Тамар, лр. 33.

Seda kasutasid ära reaktivatsioonilised jõud oma pealetungil. 1922. a. sügisel Mussolini tegi viimaseid ettevalmistusi võimu haaramiseks. Selle teastamiseks sai ta „Itaalia tööstuskonföderatsioonilt“ 20 miljardit liirit, saadeti Vatikan asutabilt.¹ 27. septembril Mussolini esines kõnega, mis avalikult teatas, et nende „programm on väga lihtne: me tahame valitseda Itaaliat.“²

Oktoobris kuulutati välja „sõjavägi“ Rooma. 150 km Roomast eemal organiseeriti peaenter. 40 000 färisti saadeti siit Rooma. Mussolini ise sel ajal viibis Milanes oma ajalehe „Popolo d'Italia“ toimetuses, kus plaanitses põgenemist Šveitsi ebaõnnestumise korral. Töölisorganisatsioonid, mille ühused peustati 1920. a. ei suutnud vastupanu organiseerida, ning fäistlikud väeüksused saabusid Rooma.³

Esimene fäistlik kabinet oli koalitsiooniline. Siia kuulus fäiste, demokraate, liberaale, nationalistide jt. Mussolini võttis endale sise- ja välisministri koha.

¹ М. Умеев, Вспоминания о Восточной Мухомовой войне, л. 14.

² Р. Авердье, Уманя..., л. 60.

³ К. Терцов, Очерки по новейшей истории, л. 58.

Fasismi es kapituleerunud peagu kõik parteid. Kõik uodanliinud parteid tunnustavad fasistlikku pööret ja saavad oma erindajad „realitricoonivalitsuse, mille moodustas Mussolini.¹

Fasismi võidule tuleb vaadata mitte ainult uui töölisklassi nõrku tunnusele. Sellele tuleb vaadata ka uui uodanluse nõrku tunnusele, sest uodanluse suuda enam valitseda vanade meetoditega. Kodanlus on nüüd sunnitud tarvitusele võtma terrori. Välispoliitikas on ta sunnitud tarvitusele võtma sõjapolitiitina.

Välispoliitikas fasistliku valitrus uohe algusest peale asuski realitricoonilisele teiste rahvaste anastuse teele. Juba 1923. a püüti vallutada Korfu saart. Ainult Inglismaa ja Prantsusmaa vahelise segamisel Mussolini oli sunnitud loobuma sellest uavast. Vaidlused taimunid veel Liibüa, Fiume, Somaalimaa pärast, mis lõpuks nende rasuustega vallutati. Mussolini uavates uuuperida peale mainitud alade

---

¹ А. Лопро, О гермелъ России въ К Коммунистическомъ Труду Ленин, л. 45.

veel Tuneesia, Egiptus, Sudaani, Ameerika, Eritrea, Palestiina, Liibia, Kõrsina, Nizza, Savaya ja kogu Põhja-Aafrikaal Aafrika, "Suur Rooma impeeriumi loomineus."¹

Sisepoliitinas erimekus sammus oli amnestia andmine poliitilistele uurijatele. See seadus vabastas varistusest väin tööliste vastu suunatud pogrommidest osavõtjad. Samuti muudeti ümber fasisidlikud väesalgad: neist moodustati "vabatahtlikud" miilitse, kes allus ainult Mussolini. Ldasi puhastati fasisidlike organisatsioonide väinewoodanlikest elementidest. Rahva vastu suunatud terror tugevnes. Iga päev teinuvad massilised vangistused, tapmised, pogrommid. 1923. aastaks oli areeritud Itaalia Kommunistliku Partei juhtiv koosseis peagu täielikult. Vangistati ka sotsialistide juht Ferrati, kes püüdis ühineda kommunistidega.

Uus valitsus ei teinud midagi tööliste majandusliku oluena parandamiseks. Tööpäev ulatus 10-12 tunnile. Selle orjatöö eest töölised said vaid sandinopi-

¹ K. Terdov, Omeruu... lk. 59.

kaid. Nad elavad töölisusarmuis, uus nuresd
 perevõnnad olid mahutatud nitsaarse tu-
 badesse. Ka tõusis eluallidus. Töölised ei
 suutnud oma palga eest midagi osta. Pal-
 ka värbiti igati veel mitmesuguste trah-
 videga. Iga tühise eesimuse pärast vallan-
 dati. Nü kasvab Itaalias töötute arve,
 ulatudes sadadesse tuhandetesse.

Naatamata kõigile raskesti itaa-
 lia proletariaat jäi murematuus. „Itaa-
 lia revolutsioonilisel proletariaadil seisab
 nüüd ees mitte ainult erandiselt..., vaid
 ka kõige raskemate lahingute ajajärk. Kõi-
 ge raskem on veel ees. Peaksin ürgemeelsu-
 seus ja unitöoks neile raskesti väega
 lüüa.“¹ Need raskused olid seetõttu eriti
 hädakohtlikud, et Itaalia Kommunistlikul
 Parteil püüdis kogemud kaadeti. Lenin
 kirjutab, et itaalia kommunistid peavad
 ära kasutama vene proletariaadi koge-
 mus. „Kuidas see toimub, seda ma ei tea.
 Võibolla osutavad meile nuri teeneid näi-
 tens Itaalia fashistid sellega, et nad on
 veel püüdlikult haritud ja et nende maa

¹ V. Lenin, Teosed, 31. k. lk. 352

pole veel garanteeritud mustsaja vastu. Võib-olla on see väga kasulik"¹

Nii esmaselt ülesandeks oligi uued riiklikud asutused ja õpetamine ning masside organiseerimine. Tänu Lenini õpetusele suutid Itaalia Kommunistliku Partei juhid arendada võitlust ideoloogilisel rindel Bordiga vastu. Kommunistliku Partei tugevus veel seetõttu, et ta juhtivasse koosseisu tulid Gramsci ja Togliatti 1923. a. kevadel. Gramsci viibis 1922-23. aastani Moskvas, kus õppis tundma bolševike uue nuri. "Ta sel ajal õppis põhjalikult tundma bolševike partei ja vene revolutsiooni ajalugu...; bolševike partei ja Kommunistliku Internatsionaali uue koosseisu partei juhiks,"² kirjutab Togliatti.

Itaalia Kommunistliku Partei tugevus, ta autoriteet uue koosseisu. Selle ilmekas näitaja on 1924. a. parlamendi valimised, kus 268000 häält said kommunistid³, s.o. 19 kohta.

Kommunistliku partei juhtimise

¹ V. I. Lenin, Teosed, 33. k. lk. 395.

² Умарь армена..., lk. 42.

³ М. Фреппара, Беседа с Тольятти, lk. 96

sel arenes ka 1924.a. suur protestliikumine Matteotti tapmise puhul. Oma vaateilt Matteotti oli sotzialist. Ta parlamendi saadikuna paljastas fašistide võltsimise valimiste ajal. Selle tagajärjel ta rööviti ja tapeti Mussolini väelaste poolt. See mõrv oli fašismi negaava kriisi algsuse tunnuseks. Protestliikumisest võttis osa tuhanded. Liikumine kandus isegi teistesse maadesse. See liikumine oli üks tähtsamaid etappe Itaalia rahva vastupanuliikumises.¹

Pärast Matteotti mõrva Gramsci töötas välja edasise võitlusreevi. Selle järgi võitlus fašismi vastu väljus uitsa suulise protesti raamest, see muutus meeliseks võitluseks, mis ühendas väini töötavaid kihte. Põhiloosungiks muutus sõna „ühitus“: noogu töölisklassi ühtsus, poliitikaadi ja talurahva ühtsus, noogu rahva ühtsus.² Selle loosungi all toimus võitlus nii ajutise stabilisatsioonini, kui ka uueks aastaks.

Itaalias kriis oli eriti terav.

1 Л. Ломов, О герменевтике... lk. 78-50

2 Унабармская..., lk. 48

Töötute arv kasvab kriisi aastail niiresti. Kui 1930.a. töötuid oli 650000, siis juba 1930.a. neid oli üle miljoni. Kriis kaostas sadu tuhandeid talupaegi ning niirendas maa konsentreerumist kapitalistide kätte. Selle tagajärjel nii linnas kui na maal levis streikide ja rahutuste laine vaatamata politsei repressioonidele ja terrorile. Töölised väljendasid oma rahulolematust avalikult ja otsustavalt. Paljudes uhtades toimusid teravad konnupõrked: tööliste konfliktid administratsiooniga Torino, töötute demonstratsioon Emilio, Melvastatud konnupõrge politseiga Sulmones j.m. Paljudel juhtudel isegi need töölised, kes kuuluvad fäistlinnu parteisse võtavad osa võitlusest peremeeste vastu. Fäistline a/pü noasalevul toimusid teravad vaidlused, avaldati protesti. Erines juhtumeid, kus fäistlinnu militäri realikmed ueldusid osa võtmast repressioonidest tööliste vastu.¹ See näitab kui suure töö tegid ära kommunistid fäistlikesse a/pü ja organisatsioonidesse meelitatud tööliste seas.

¹ Tipuguanu sem... lu. 267.

30-ndad aastad olid nänkade võitluste aastad. Neil aastail fäšism pääses võimule ka teistes kapitalistlikes riikides. Nii Sausamaa haaras võimu enda kätte Hitler, ka Prantsusmaal püüti häarata võimu.

See võim ei jätnud meiju avakla mata rogu antifäšistlikele leerile. Itaalia antifäšistide ridades need nõudmused leidrid sügavat vastunäija. Rahutust tekitas kaajaku, et Mussolini avalinult valmistus sõjas. 1935. aastaus ta oli lõpetanud rogu oma demagoogilise poliitika. Lenini oli säilinud parlament nüüd see aeti laiali. Rahvale antud lubadusi muidugi ei täidetud. Fäšism astus avalinu terori, anastuspoliitika teele.

1935. a. Itaalia Kommunistliku Partei VII kongressil erinedes Kominterni nimel Togliatti näitas, et fäšistliku Itaalia, nationalistliku Sausamaa ja feodaalne Jaapan valmistuvad sõjas ja pöördus rogu maailma poole, nutudes rahvaid üles rahu kaitseks, looma massiline

vastupanu riinne.¹

Lähenes otsustav moment, mil-
leus oli tarvis teha ettevalmistusi. Oli
tarvis ühendada veeru jõud. Selleks juba
17. aug 1934. a. mitmeuulise ettevalmistus-
töö tulemusena kirjutati alla pakt sot-
sialistide ja kommunistide vahel ühi-
seus tegevuseus.² Antifasistliku liikumise
sammus nii tõusuteel. Ta lai-
nes, haarates väikekodanluse esirindlik-
ke elemente ja intelligenzi. Antifasist-
lik riinne laienes ka teistele maadele.
Itaalia kommunistid näitasid nagu
maailmale milline hädaaht peitub
Mussolini režimis, mis on loodud
suurkapitalistide vaitsus, imperialistide
anastuslikeks eesmärkidel, st. sõja taotluse-
liste ja sel ajal rahvusvaheline oli-
kord veel enam halvenes. Euroopa
suunte kapitalistlike riikide vahel are-
nes võitlus mõju pärast Austrias. Ka
Mussolini püüdis luua Austrias valitust,
kellele oleks saanud toetuda oma poliit-

¹ A. Lemme, Maaregilmadust. b. Sõpõe, lu. 56.

² M. Ferrapa, Tõcegrya... , lu. 181.

tikas. Sel esmärgil Mussolini koostöös ka-
tinaniga melvastas Austria fäistliku na-
keliiklasi.

Itaalia fäismi agressioonid püüded
üha kasvavad. Talle meenus, et pärast Es-
imest maailmasõda saagi jagamisel ta oli
ilma jäetud tasust. Itaalia nõudis nüüd
kalgjude tasunust Inglismaa ja Prantsusmaa
mõjupiirvondade avel. Kaotanud ka lootu-
se pääseda kriisist tööliste ekspluateeri-
mise suurendamise avel, Mussolini võis maa-
me avantüüri teele — sõja teele Abessi-
nia vastu.¹ See sõda oli naudselt suuna-
tud Inglismaa vastu. Abessiinia valluta-
mine ei tähendanud ainult koloniaal-
set anastust. See oli seotud hoopis uuge-
male ulatuvate itaalia fäistide strategi-
liste ja poliitiliste plaanidega. See tähen-
das mitte ainult Afrika imperiumi
loomist, vaid otsustava hoobi ettevalmista-
mist Suur-Britannia vastu, esmärgiga tõr-
juda väimane välja Vahemerelt.²

Itaalia enda ajakirjanduses püüti
varjata sõja tõelist, anastuslikku eesmärki.

1. Т. Дмитриев, В борьбе за единый фронт против фашизма и войны, л. 146.

2. Б. Умеев, Вмешатель политика Муссолини, Исторический журнал, №-8-9, 1943, л. 46.

Nõideti, et sõda peetause abessiinia rahva vabastamise taotlusest orjusest.

Üheaegselt ideoloogilise ettevalmistusega sõjaus koinussid ettevalmistused ka sotsiaalsel alal. 1935. aastaks oli läbi viidud 5 mobilisatsioon, mille tulemusena püssidell oli 1200 000 sõdurit.

Itaalia alustas sõda 1935. a. oktoobris. Abessiinia armees oli halvasti relvastatud ja ei olnud euroopalikult väljaõpetatud, kuid vaatamata sellele ta asutas kangelaslikku vastupanu. Alles 1936. a. kevadel suudeti Abessiinia alistada.

Sõja vastu astus üldalt välja Itaalia Kommunistliku Partei. Ta näitas, et sõda peetause ainult suurkapitalistide huvides ning võib maa välja pääsmatuse katastroofi. Kommunistliku partei jätkas võitlust ka pärast Abessiinia avanõitlusi uue sõjaohu tekkimisel, nüüd juba Hispaanias.

1936. a. puhkes Hispaanias nõitlus vabariiklaste ja hispaania fasisistide vahel. Mussolini valitsus Natinani taotlusest otsustas välja astuda koos Hitleriga neore

Hispaania naboriigi vastu.¹

Hispaania rahva võitlus tegelikult kujitas endast täpselt ühtu fašismile rahvusvahelises elus. See oli peamiselt põhjus, miks sausa ja itaalia fašistid osutasid abi hispaania reaktivioonile.

Mussolini saatis 1937. aastal Hispaaniasse 4 jalaväe-diviisi, kahurväe reservipolgu ja ühe suure tanniväe grupi. See ekspeditiiviline korpus oli varustatud kõige uuema tehnikaga, mis valmistati Saksamaal. Iga diviisi koosseini kuulus kahurväepolu (48 mlha) kuulipildurite bataljon, tanniväe ja meditsiiniline üsus. Arvuliselt itaalia-saasa ekspeditiivilises korpuses oli 30000 inimest.²

Sellele tugevale sõjaväele Hispaania rahvas osutas nargelaslinni vastupanu. Naboriulise armee saavutas hüljava võidu 1937. a. märtris Gvadalahare lähedal. Hispaania naboriulises armees võttis sellest lahingust osa ka teiste rahvaste uulivaid naboriaktiivne, kogu umbes 2000

¹ Тирпугань сем..., lk. 303.-305.

² П. Александр, Умань..., lk. 83.

nimne vahest rahvusest.

Sõja ajal Itaalia Kommunistliku Partei astus tuliselt välja sõja vastu. Ta võttis asu „nn.„ rahvusvaheliste brigaadide“ organiseerimisest. Neid hauati nimetama Garibaldi nimeliste brigaadideks. Seda kommunistide nõval astuvad sotsialistid ja mõin need, kes muulusid antifasistlikku händere. Esimestes ridades võitluid kommunistid. Nii võtuid võitlusest asu Togliatti,¹ Longo, uus erimeri rahvusvaheliste brigaadide loojaid. Üldre Itaaliast muulus neis- re brigaadidene 3354 vabatahtlikku, neist 1819 kommunisti.²

Selles nangelaslikus võitluses, mis kestis 1939. a. ni langenud palju itaalia kommuniste.

Vaatamata rahva mehisele vastupanule hispaania vabatahtlikud pu- rustati. Peamiseks põhjuseks oli Prantsus- maa ja Inglismaa „mittevahesegevamise“ põ- lütika, mis tegelikult tähendas abi hispaania reatrioonile ja veel üht sammu teel uulle maailmasõjale.

¹ И. Феррара. Бежесыра... л. 195.

² Тилпугсанс ум... л. 306.

ette näe lõja tulemusena Hispaania ja gati mõju piirvõimadeus. Itaalia rii eu dale Hispaania lõuna alad ja Baleari saared. Sellega ei piirdunud fašistliku Itaalia vallutuspiirid. Itaalia tähelepanu esimeses järjekorras oli suunatud nüüd Tuneesiale, Korsika ja Malta saarele ning Sussi ja Gibraltari väinadele. Mussolini alustas suurt kampaaniat nende alade ühendamisest Itaaliaga, kuid see nõudmine ei saavutanud tulemust.¹

Selle järel Itaalia alustas oma piiride laiendamist Balkanil.

5. aprillil 1939. aastal fašistliku Itaalia tungis uellele Albaaniale. Albaania vallutamine oli suure strateegilise tähtsusega. Sellega oli loodud platsdarm edasiseks pealütkingis Kreekale ja Jugoslaaviale.²

Valmistades ette järgmisteks võitlusteks, uus sõjasõda, sõlmis Itaalia lausumaaga 1939. aastal sõjalise ning poliitilise liidu nn. Berliin-Rooma tsõg. Nii tekkis sõjaline liit, mis oli

¹ P. abepõyx, Уманер..., л. 86-89.

² а. Уманер, Наперекрестъ Речы Славянъ и Балканъ, л. 16-17.

ette valmistatud Teise Maailmasõja
 vallalepäätmiseks. Esimest osa mängis
 süü saunamaa, kuid ka Itaalia saunamaa
 liitlasena oli üllalt tähtis
 koht sõjast osavõtjana.

Teine Maailmasõda ja vastupanuliikumise tehniline staalias.

Teine Maailmasõda tekkis maailma majanduslike ja poliitiliste jõudude arenemise paratamatul tagajärjena vanaaegse monopolistliku kapitalismi baasil. Ta oli maailma kapitalistliku majandussüsteemi kriisi tulemus.

Aastate vältel Teist Maailmasõda valmistas ette rahvusvaheline reaktioon. Sõda alustasid aga peamiselt fašistlikud riigid, nagu Saksamaa ja Itaalia.

Teises Maailmasõjas võitlus toimus kahe leeri - fašistliku ja antifašistliku leeri vahel. Kumbagi leeri taotlused olid erinevad. Fašistid, esotehras Saksamaaga, püüdsid saada maailma

ilma valitsejaks, kuna antifasistlik
 leer, esotsas Nõunegude Liiduga sunnas
 väin oma jõud fasismi purustamisele.

Kolmenümmendate aastate lõ-
 ppus majanduskriis oli muutunud ei-
 ti teravam. Itaalias tohutult oli lan-
 genud laiatarbekaupade tootmine. Nü
 näiteks, tekstiil tööstuse indeks oli 1927.a.
 100, 1937. aastaks see langes 48,9. Lan-
 gus oleks olnud seda suurem, kui
 tekstiiltööstuse toodang ei oleks läinud
 sõjalisteks vajadusteks.¹

Tõnu näitas vaid sõjatööstus,
 see töötas täie koormusega. Erand-
 selt näiesti kasvand suurete võtled, mis
 töötasid sõja jaoks — Fiat, Breda, Mon-
 tanatini. Nü metallurgia tööstus in-
 deks 1923.a. oli 100, nüs 1936.a. 106, 1937.a.
 127,2, masinaehituses 1936.a. 120, 1937.a.
 juba 134,5, keemiatööstuses 1936.a. 107,4
 süis 1937.a. see tõusis 134,5.²

Kasvas ka tööpindus. Fasist-
 lise a/ü andmeil registreeritud töotu-
 te arv ainult Taninos kasvas 1937. aas-

¹ P. Aberdyx, Unamaa... lu. 96.

² Sama.

tast 1938. a. üle 53%. 1938. a. Maa-Kar-
 rana provintis seoses krüsigi meeneri-
 tööstuses, ligi 80% elanikest jäi töötaja ja
 luvata.¹

Seoses tööpuiduse kasvuga suu-
 renes unritegevus, eriti vargus. 1933. aas-
 tast 1938. aastani unritegevus kasvas
 25%. Lüheneb samuti elanikkonna su-
 revus.

Sojans valmisturid ka teised riigid.
 Kui Ameerika Ühendriigid igati abistavad
 Lõusamaad sõjalise ja majandusliku baa-
 si loomisel.

Kui Ameerika Ühendriigid ei oleks
 finantseerinud hitlerliku Lõusamaa
 masinetööstust ning Inglismaa ja Prant-
 susmaa ei oleks loobunud kollektiivsest
 julgeolekust, hitlerliku anastuspoliitika
 oleks sattunud kollektiivse julgeoleku
 režiimi pihtide vahele. Hitlerlaste väl-
 javaated Teise Maailmasõja eduale
 alustamisele oleksid vähenenud miini-
 mumini. Ja kui hitlerlased, hoolima-
 ta neist neile ebasoodsaist tingimustest

¹ P. abepdyse, Unemeer..., lk. 99.

olevad siiski jilgenud alustada Teist
Maailmasõda, oleks nad juba erimesel
sõjaaastal purustatud. Seda aga vah-
jus ei juhtunud."

Ameerika, inglise ja prantsuse
imperialistid igati õhutasid Sausa-
maad sõjale Vänuagude Liidu vastu.
Selle resmängiga ei astunud vahele Aust-
ria, Tšehhoslovakkia, Leedu Klaipeda
anastamisele ja Hispaania vabariigi
purustamisele, et seda kergemini
suunata agressioon itta.

Reeturliku imperialistliku po-
liitika järjekordseks ohvriks sai Poola.
1. septembril 1939. a. tungis Sausamaa
kallale Poolale. Inglismaa ja Prant-
susmaa, kes varem nõustusid Poola-
le abi andma „nõudrid“ samal päe-
val sõjategevuse lõpetamist. Hitler
ei osutanud sellele „nõudmisele“ üld-
se tähelepanu.

Pärast Inglise-Prantsuse „ul-
timaatumite“ tähtsaja möödumist uu-
lutavad nad 3. septembril Sausamaale

sõja. Kuid nad ei soovitsenudni Saksamaaga tegelikult sõdida? Inglismaa ja Prantsusmaa kartsid Saksamaad liialt nõrgestada ehne kui viimane jõual võimegude Lütü purustada.

Juba esimeste löökide järel varises Poola kokku. Selle järel hitlerlased alistasid Taani, Norra, Hollandi ja Belgia.

1940.a. juuni algul hitlerlased hammersid läheneva Pariisile. Prantsuse valitsus evakueerus ja kuulutas Pariisi „lahtiseks linnaks“.

Oodates soodsat momenti Itaalia valmistus sõjas.

Kui hitlerlased olid juba Pariisi lähistel, Mussolini arvates, et sõda läheneb lõpule, otsustas kuulutada samuti sõja Prantsusmaale. Ta lootis nii ilma suuremate ohviteta läigata vastu Inglismaa ja Prantsusmaa avul Vahemere barseinis.

10. juunil Itaalia astus sõtta. Välisminister andis üle noodi prantsuse

---

¹ М. Шейнман, Вспоминания о Втором мировом воєне, лн. 63-70.

saadimule, milles teatati, et 11. juunist Itaalia loeb end sõjas olvas Prantsusmaaga. Analoogiline noot anti üle na Inglismaale.

Samal päeval Mussolini oma kõnes teatas, et Itaalia võtab osa sõjast kontrolli nehtestamise eesmärgil Luessi ja Gibraltari üle ning Itaalia imperiumi loomiseks Aafrikas.

Kutsudes itaalia rahvast sõtta, Mussolini lubas kiiret võitu. Kommunistliku partei Itaalias näitas rahvale, millise hinnaga seda tahtakse saavutada. Partei pöördus rahva poole üleskutsega, milles teravalt mõistis hirmu uut agensiooni ja näitas, et ainus pääseteenus on nege rahva antiivne võitlus fašistliku sõja vastu. Crimesus sammuks sel ajal oli 1941.a. oktoobril Prantsusmaal loodud ühinenud itaalia rahva tegevuskomitee, mille noasseim mehedid nõi kommunistid mi na sotsialistid.¹

Fašistliku Itaalia astumine

¹ Унаборочная..., л. 79.

Teise maailmasõtta evis Saksamaa jaoks küllaltki suurt tähtsust. Saksamaa sai nii lisajõude. Itaalia poolt alustatud sõjategevus Prantsusmaa vastu, sõjategevuse algus Vahemere basseinis aga halvendas ka Suurbritannia olukorda.

Itaalia tegelik arvavõtt sõjast Prantsusmaa vastu kestis ainult 18 päeva. Need olid kuulsusetud päevad. Itaalia-Prantsuse sõda kulges Itaaliale ebasoodsatel strateegilistel tingimustel. Suured määramisiivid ürgendasid Prantsusmaa kaitses. Itaalia oli võrdlemisi vähe kaitsnud vaenlase õhurünnakute eest. Samuti erilist edu polenud Itaalia armel ka Vahemereel. Kogu Itaalia tegevus Prantsusmaa vastu kandis ainult Saksamaale abistavat iseloomu. Tegelikult hitlerliku armee purustas Prantsusmaa. Prantsusmaa oli sunnitud alla kirjutama kapitulatsiooniantile.

22. juunil 1940.a. Prantsusmaa

saatis oma delegatsiooni Rooma. Mussolini tahtis kasutada seda momenti selleks, et nihutada alla Prantsusmaga vahe-rahule, millega kindlustatause võitjale territoriaalseid hüvitusi. Hitleri nõud- del Mussolini oli aga sunnitud 24. juu- nil sõlmima vaherahu tingimused, et määrata Itaalia territoriaalsete nõud- miste rahuldamisest Prantsusmaa ar- vel, lõputause edasi sõja lõpuni. Vaherahu alusel Prantsusmaa pidi demobiliseerima kogu maa- ja mereväe ning õhujõud, Itaalia kehtestas neut- rali osupeeritud aladel relvastuse idel.¹

1940.a. sügisel Mussolini ka- natses juba uut avantüüri - sõja- retue Balkanile, sõda Kreeda vastu. Selle sõja eesmärgiks oli tugevdada majan- duslikke ja poliitilisi positsioone Bal- kanil. Mussolini kartis veel, et Saksaa- maa läheb mööda Itaaliast valluta- tud territooriumite jaotamisel. Nii alus- tas ta ise Balkani poolsaare alistamist.

1940.a. oktoobris Itaalia sae- tis Kreeda valitsusele ultimaatumid,

¹ Ракеповъ, Уманъ..., лн. 109.

armeele osutas igati abi uue elanikkond, partisanid kommunistliku partei juhtimisel. Itaalia paiskas süü piirile 8. armee, mis koosnes 8 jalaväediviisist, 1 mehhaniseeritud diviisist, 1 tanki ja 2 kaardiväepolgust. Armeed tegevust abistas lennukivägi.

28. oktoobril Itaalia armee tungis Kreeka territooriumile 180 km pikkusel rindel, kuid märkimisväärsed edud ei saavutatud. Kreeka armee peatas Itaalia pealetungi ja haaras initsiatiivi enda kätte. Saanud mõned reservdiviisid kreeka armee 12. novembril kannas tõrjuna Itaalia vägesid tagasi Albaania territooriumile. Itaalia armee Kontša lähedal läks üle kaitsele. Et päästa oluoruda Itaalia väejuhatus tõi Albaaniasse veel oma 11. armee. Selle abiga loodeti muna üle pealetungile. Tegelikult edasine võitlus kulges vahelduva eduga kuni detsembrini. Siis Kreeka armee alustas edukat pealetungi Albaaniasse. Kreeka väejuhatus püüdis ära lõigata rannikust uugu Itaalia väge.

1941. a. riinne stabiliseerus ja võttis positsioonisõja rüüri. 5 nädala jooksul itaalia armeed oli kandunud suuri uue- tuni ja ei saavutanud mingeid tulemusi. Lõjas Kreenaga itaalia armeed ei ilmutanud mingit entusiasmi, ta sõdis vastutahtmist. Itaalia armeede saadeti üppi sauskari. Kreenlased jätkasid nange- laslikku vastupanu. Kahe nädala vältel kreeka väikesearvuline ja halvasti relvastatud armeed võitles mehiselt ülekaalulise vaenlasega. Lõpuks Kreena oli sunnitud alistuma 1941. a. aprillis. Alistatud Kreenas kehtestati okkupatsioonirežiim.

Kogu Kreena arvuühik jooksul Itaalia uue- 100 000 inimest sur- mitena ja haavatutena.

Pärast sõjalist operatsiooni Kreenas Itaalia jätkas uue- Lausamaaga Jugoslaavia okupeerimist 1941. a. aprillis.¹ Selle tulemusena ta sai suure osa Sloveeniast ja Dalmaatiast. Kroaatia kuulutati „sõltumatuks“ riigiks, mille etteotsa sai uus Mussolini kaiserlane. See

---

¹ M. M. Meitner, Bismarck..., lk. 145.

siisui ei vündlustanud Mussolini mõ-
ju Kroatias. Kogu majandusliku ja po-
liitilise võim oli hitlerlaste käes. Tšer-
nogooria kuulutati „iseseisvaks“ riigiks
Itaalia kontrolli all. Samuti anti Itaa-
lia valdusena Albaania. Kõigis neis alis-
tatud maades arenes terav partisanivõit-
lus, mis muutis itaalia fäšistide valit-
semise ebakindlaks. Seeja Balcaniavan-
tüm ei täitunud itaalia fäšistide
lootusi.

Albaania järgis Itaaliat ka Naha-
merel, kus peamiseks vaenlaseks oli Ing-
lismaa. Inglismaa käes olid Naha-
merel tähtsad strateegilised punktid ja suur
sõja-merevägi. Itaalia elis seisnes
selles, et see asetseis Naha-
mere keskosas, sel ajal kui inglise sõja-
merevägi olid lõhutatud vahete gruppi,
mis asusid 3500 km
kaugusel üksteisest. Üks laevade
grupp vaitses Suesi kanalit, teine
Gibraltari väina. Pidet nende
vahel pidas Malta saarel
asuv laevastik.

Pärast Krema-Itaalia sõda-
Inglismaa positsioon vündlustus. Inglismaa

aktiviseeris oma tegevust. Itaallaste olukord Vahemerele halvenes. Itaalia merevägi põgenes otsustava lahingu eest, kuid sellele vaatamata laevastiku vähenes inglise allveelaevade ja õhujõudude rünnakute tulemusena. Inglise õnnestus vastustada ühendus Itaalia emamaa ja asumaade vahel Aafrikas.

Suured vastused tabasid itaalia fašiste ka Aafrikas. Itaalia armee Aafrikas ulatus 600 000 mehele. Sõjalise tegevuse algul initsiatiiv kuulus Itaaliale. 1940. a. juunis-augustis fašistid vallutasid Inglise-Egiptuse Sudaani ja Keenia, augustis nad häivasid Briti Soomaalimaa, kuna siin inglise relvastatud jõud olid väga väikesearvulised. Tegelikult see väit omas ainult uchaaliku tähtsust.

Võitlus andis edasi uuele liinile: Egiptus, Liibea, Abessiinia. Sellel mõlemalt poolt oli tehtud suuri ettevalmistusi. Itaalia väed tungisid ligi 100 km edasi Egiptusse.¹

¹ Рабеподъс, умана..., л. 114.

1941.a. jaanuaris inglise väed alustasid vastupealetungi, et tõrjuda itaalia väed välja Lõuna-Prantsusest, Alžeerist ja Somaalimaalt.

Inglise sõjaväe pealetung andis talle alistatud maades uue partisaaniliikumise tekkimisele. Partisaanid Alžeerias andsid itaalia vägedele rea tugevaid hoope. Inglismaa ja partisaanide ühise võitluse tulemusena itaalia fašistliku sõjavägi tõrjuti välja Alžeerist, Lõuna-Prantsusest ja Somaalimaalt.

Kaotused Ida-Aafrikas Itaaliale olid väga suured: 125 000 sõdurist ja ohvitserist suurem osa langes vangiks ja 19 000 tapeti. Suured kaotused tekkisid Itaaliale ka Läänes. Pärast vangistatute arv tõusis 250 000.

Fašistliku riikide edasine tegevus oli suunatud võitlusele Nõukogude Lääne vastu. Tehes ettevalmistusi selleks Itaalia ja Saksamaa püüdsid agressiivset blokki laiendada. 1940.a. sõlmiti liit ka Jaapaniga. Selle uu. Ber-

liin-Booma-Tokio vahelnurgaga viidi lõpule sõjaline ja poliitiline agressioon lüt nende münide vahel.¹ Hiljem ühinesid selle liiduga ka alistatud Bulgaaria, Prumeenia ja Ungari.

Selles raimerliin-agressioones pahtis leppisid sausa-itaalia-jaapani imperialistid uokku uogu maailma jagamise kohta. Just selles domumendis leidrid uõige jultununa väljenduse nende plaanid maailma valitsemise teostamiseks. Jaapan uohustus tunnustama hitlerliin sausaama ja Itaalia ülevõimu Euroopas ja Aafrias, sausaama ja Itaalia aga uohustusid tunnustama Jaapani ülevõimu Aasias. Selle teostamiseks lubandid uokku müüni abistada iusteist uõigi nende uõutuses olevate vahenditega.²

Viies elle selles pahtis esile loodud otsuseid maailma jagamise kohta, fasistliinud riigid alistasid endile 1941.a. uogu Euroopa mandri välja-avatus Hispaania, Sveitri, Rootri

¹ M. Meürmann, *Banurkar...*, lk. 134

² *Samas.*

Portugália. Ommpeeritud riinide uugu
majandus allutati fasistide teenistuse.

Fasistide järgmiseus sammus
oli kallaletung Vahurogude Liidule.

22. juunil 1941. a. Saksamaa uos
oma satelliitlastega tungis ilma sõda
kuulutamata kallale Vahurogude Liidu-
le. Samal päeval ka Itaalia alustas
sõjritegevust Vahurogude Liidu vastu.

Kuidas oli uomplenteeritud
itaalia sõjavägi sõja algul?

Ametline andmete järgi Ita-
liaal oli 40 jalaväediviisi. Need olid kül-
laltui uerralium väljaõppega. Sõjans
valmistudes Mussolini peõnas tähelepa-
nu just sõjaväe väljaõpetamisele, uu-
na relvastuse parandamine jai taha-
plaanile. Sellest tingituna relvastus oli
võrdlemisi algeline: 1891. aastast pärine-
vad püssid, käingranaadid, mille efen-
tiivsus võrdus nulliga. Kaasalgset rel-
vastust oli minimaalselt: 15 tonnilisi
tanu vaid 70, ülejäänud kandrid uüll
tanki nine, mid ei täitnud oma ots-
tarvet. Lennuvägi, mis oli enam-vähem

korralikult ettevalmistatud ulatus 1400 lahingukõlvulise lennukini. Kõige paremini oli relvastatud ainult sõjalavastik.

Selliste jõududega Itaalia jünger alustada sõda! Itaalia lootis peamiselt Lausanna abile. Mussolini teatas, et mõned tuhanded surmed tagavad Itaaliale väimaluse osa võtta rahuvõerentsist väitjate poolal, et rahvast tõmmata naasa anastuspoliitikaal, selles püüti uijutada sõda lähiajaliseks ja õiglasendeesmärgiga saavutada uindel positioon rahvusvahelisel arenil. Teatati rahvale, et see eesmärk saavutatause ilma suurte inimahvriteta, vajaduseta kanda naoturi ja hädaohuta Itaalia enda territooriumile.

Muidugi rahvamassides fašistide poliitika väinustust ja nõusale. uut ei saavutand. Sõja kuulutamine väeti vastu rahutusega, meelepahaga, samal ajal lootusega, et sõda viib mingisugusele väljapääsule.

Masside lootusi selgelt väljen-

¹ Tipografiu... , lk. 378.

das kommunistliku partei. Kui Itaalia tungis vallale Nõunogude Liidule Itaalia Kommunistliku Partei tähtis üles loo-
sungi, "lahu, sõltumatus ja vabadus." Oli selge, et sõda viib Itaalia kommunis-
le. Et peästa Itaaliat katastroofist Itaalia Kommunistliku Partei näedis fasist-
liku diiktatuuri muutamist ja uue rahvavalituse loomist. Sellise tegevus-
programmi eest näis võitlus kommu-
nistide juhtimisel.²

Sõja algul Saksamaa paisnas Nõunogude rindele 70 diviisi. Seda täien-
das Itaalia oma „expeditiiviline kor-
pusega“ mis koosnes 3 diviisist. (See kor-
pus 1942. a. aprillis moodustati armus.)

Tunginud vallale Nõunogu-
de Liidule fasistliku valitsus tänuas Itaalia äärmisse viitsusse: armusse kut-
nuti üha uusi aastanäime, algas Itaalia tööliste sundusliku saatmine Sak-
samaale, taidunorme, mis kehtestati 1940. a. vähendati. Kogu maal perimehet-
serid hitlerlased.

¹ Amagezu, I. Тригунимь дем бороды Ульяновичей
Каммунистической партии, Толькуевин, 1951.

2. Saksas.

Ka kindel pärast esimesi ajutisi võite oluand muutus Itaaliale kasuks. Fasiste tabas uus kaotus teise järel. 1941.a. oktoobris ~~Wau~~ ~~gude~~ armee andis Itaalia armeele tugeva hoobi lahingus Stalino linna all. Purustati Celere diviis ja uus ta uue diviisipolku. 1300 inimesest üle 500 oli miinist välja langenud. Gorui all purustati Pasubio diviis. Sama kaotus talas Torino diviisi Volotieri all. Nii kõigi kolme diviisi uue seisust oli välja langenud 60-70% sõdureid.

1942. aasta hiljalt, pärast Wauogude Liidule meeturliinu kaotungi 1942.a. augustis nõukogude rindele paisati veel 6 itaalia diviisi. Kõigist itaalia väeüksustest moodustati 8. itaalia armee. Juba 1942.a. detsembris see kaotas uuni 80000 sõdurit langenuna ja 35000 vangistatuna.

Suuri kaotusi itaalia armee kandis ~~Wau~~ ~~gude~~ armee eduka pealetungi ajal Noronezi all ja ka Doni keskjooksul 1942.a. detsembris¹. Aldx Itaalia kaotas 1. jaanua-

1. Толмач, Восточный фронт под Сталинградом. С. 66.
 в Восточном фронте.
 л. 66.

riius 1943. a. 124 000 inimest.

Itaalia armee kaotuste üheks põhjuseks oli ta tagala nõrkus ja asjatu, et Itaalia rahvas ei tahtnud sõdida. Röövelliku natsionaalse kommunistliku liidule sai ajendiks antifasistlikuks ja sõjavastase väljastamise tugevumisele Itaalias. 1941. a. Kommunistliku partei initsiatiivil loodi "Itaalia rahva Tegevuskomiteed rahva võitluse organiseerimiseks sõja vastu".¹ 1942. a. oktoobris-novembris kommunistliku partei väsimatu tegevuse tulemusena loodi Rahvarinde Komitee Töönaos. Seda nimelid väsim antifasistlikke parteide erindajad. Järgnevatel kuudel need komiteed loodi ka teistes linnades üle kogu maa. Itaalia Kommunistliku Partei mõju, autoriteet kasvas sõja päevadel. "Uhi-ta" ja teised partei illegaalsed ajalehed avaldasid teadaandeid, artikleid sõja tõelise iseloomu ja tagajärgede kohta.²

Pärast osavõttu Hispaania sõjast ja Teise Maailmasõja puhkemisel Togliatti

¹ амагези, л., Тригунань лем борьба италиянской коммунистической партии. Большевизм

1951. № 1, л. 50.

² Samas.

sündus Nõukogude Liitu. Sün ta esines sõja ajal Moskva raadios saates „Kõned itaallastele.“ Neid saateid kuuland itaallased salaja üle vooja maa. Neid viijutati üles, trüüiti ja levitati. Togliatti kõnedel oli suur propagandistliku tähtsus. Ta andis itaalia rahvale õige suuna tegutsemiseks. „Tga kodaniku, iga vabrikuriiu-, tehase- ja maetöölise, iga sõdur, iga meremehes võib ja peab... alustama vastupanuliikumist, mis viib Itaalia... selleni, et ta lõplikuult murra oma kaela.“¹

Purustanud sausa sõjaväed Stalingradi all, nõukogude relvastatud jõud häitasid täielikuult na itaalia sõjaväe. Nõukogude Armeie pealetung 1942.a. talvel utsus esile itaalia rahva sõjavastase liikumise karsu? Fasistliku Saksamaa-Itaalia leer elas üle rasmetkriisi ja seisis oma katastroofi eel.

Nõukogude armeie löi juunis tagasi vaenlaste pealetungi Kursi suunas ja peale seda asus ise väimnsale pealetungile. Kui lahing Stalingradi all

¹ Феррара, Беседа... .lu. 228.

² Кобарьский, Срабная ирправенная история ирмьонского народа. Коммунизм. 1954. V. 9. lk 1

muulutas ette sausa fasislikum armees loojingut, siis lahing Kursui all viis ta ka lastroofi lävele. Itaalia naotas aldre Kõnnogude rindel 150.000 inimest.

Sündmused Kõnnogude-Saasa rindel avaldasid suurt mõju Aafriica kampaania tulemustele. Mitte saades nullaldaselt abi hitlerlikult Sausamaalt, kelle peamised reservid olid muunatud Kõnnogude rindele, fasislik armees naotas Aafriicas ühe lahingu teise järel. Stalingradi lahingute päevil inglased vallutasid Tripolitaania, mis oli Mussolini koloniaalvalduste viimane tugi-punkt. 1943.a. mais inglased koos ameerinlastega tõrjusid sausa. Itaalia väed välja Tuneesiast ja selle järel viisid sõjalise tegevuse Itaalia enda territooriumile.

10. juulil 1943.a. inglise-ameerika väed maandunud Sitsiilias. 38 päeva kestis Sitsiilia kampaania ja lõppes saare täieliku vallutamisega liitlasvägede poolt.

Sellest operatsioonist võttis osa liitlaste poolt 2000 mereväelast. Itaalia

laavastin ei suutnud osutada vastu-
panu. Samuti itaalia-saasa ohujäud ei
avaldanud sülbaldast antüvust.

Sõjaline tegevus arenes kiiresti.
Viimane vastupanupunkt Katania val-
lutati 5. aug. Sellega oli otsustatud Pit-
siilia saatus. 18. augustil itaalia-saasa
väed lõpetasid vastupanu.

Pitsiilia aumüpeerimine omas
liitlastele suure tähtsuse. Sellega vahetas-
tati neutrall pitsiilia üle ning lähene-
ti Itaalia rannikule. Oli loodud plats-
darm edasitungimiseks lõuna-luopane.

Sõda ei andnud Itaaliale soovi-
tud tulemusi. Itaalia nõrgenes sõjali-
selt, majanduslikult ja poliitiliselt ning
sattus sõltuusse Saksamaast. Saksaa
fasistid peremehetsend Itaalias. Rahvas
pidas ebavõrdset võitlust fašismiga,
nõudis agressiivse sõja lõpetamist, nõu-
dis vabadust ja sõltumatust, rahu ja
sõprust Naunogude Liiduga. Võitluse es-
otsas seisid itaalia kommunistid.
Augustist kuni 1942.a. lõpuni partei
organiseeris kümneid streike Põhja ma-

joonides. 1943. a. esimestel kuudel toimus 11 suurt streiki, edukaalt viidi läbi mõned demonstratsioonid.¹

Itaalia fašism elas üle sängavat kriisi. Fašistide oluorda halvenes tunduvalt rahvamaaside sõjavastane liikumine.

Liikumine sõja vastu Itaalias võttis väga laia ulatuse ja toimus kõige erinevamaates vormides. Aja jooksul ta muutus stabiilselt liikumisest organiseeritum. Tema ulatus ja aktiivsus niiresti kasvas.

Teise Maailmasõja vältel, nagu esimese Maailmasõja ajalgi arenes see kõige algelisemas vastupanuliikumise vormis — desertöörumises ja individuaalses põgenemises ründelt. Fašistid olid sunnitud tunnistama, et mitte kunagi ajaloos põgenemine ründelt ei saavutanud nii suure ulatuse kui rüüd, kunagi varem pole sõja propaganda nii põhjalikult läbi ununud kui tol ajal.² Individuaalne põgenemine ründelt muidugi ei avaldanud olulist

¹ Умалыкунуа... , л. 80

² Б. Таммариш, Умолриш... , л. 59.

mõju sõja näigule.

Teopis hädaohtlikum oli teine vastupanu vorm, mis arenes mitlas-talurahva vastupanu, kes seeldus mitimast põllumajandussaadusi uelhiveate hindadega. Selline vastupanu vorm vareru või hiljem viib antiivsele väitlusele. Sabotaaž oli vaid üks ta arengu etappe.¹

1942.a. näige teravama vormi võttis rahva rahulolematus Lõuna-Itaalias, kus puhuerid erimesed lähenuva ülestõusu äiuex tunnused.

Lõpuus vastupidi stiihilisele sabotaažide algas teadliku sabotaaž ja organiseeritud streigid.

On selge, millist tähtsat asa etendas sel ajal kommunistliku partii tegevus. Partei väitles sel ajal äärmiselt rasnes oluvooras, unna ta jäund olid piimatud.

1939. a. partii juhtiv uesmus arus Prantsusmaale. Siin 1939.-40. aastail vanqistati terve rida partii juhte, kes anti

¹В. Францава, Увопера..., л. 60.

Petaini reeturliku valitsuse poolt välja itaalia fašistidele. Sõja puhumisega uugu Euroopas ka side partei juhtiva kaadri ja gruppide vahel, mis loodi Itaalias, oli tegelikult purustatud. Alles 1941.a. õnnestus luua nide põrandealuste organisatsioonidega Milanos ja Torinoos.

Tol ajal partei liin põhiliselt oli järgmine: 1) hävitamata purustada fašistliku valitsus ja luua selline valitsus, mis väljendaks rahva tahtet ja toetus rahvale, 2) ainult rahva poolt valitud valitsus, mis kasutab ka rahva abi ja toetust, võib vabastada maa hitlerlikest armupartidest ja päästa Itaalia katastroofist. 3) rahva-valitsus, hävitunud väik sotsiaalsed lepingud, mis seovad Itaaliat Saksamaaga, peab a) kiiresti sõlmima rahu Nõukogude Liiduga ja Inglismaaga. b) taastama uushitlitsiooni ja rahva vabadused, c) arettemina ja mäistama nehit väigi fašistide üle, kes on vastutavad sõja les, d) naotama väin sõja ajal nehitestatud naasud.⁴

¹ Tšuganov sem..., lk. 402.

Nende eesmärkide saavutamiseks on tarvis itaalia rahva ühtsust. Sellepärast partei teatas oma valmisolemust „sõlmida liit kõigi poliitiliste jõududega, kes on valmis võitlema rahvavalitsuse loomise eest.“¹

Seda võime saavutada poleud nerge, kuna partei ise tol ajal oli vähesemuline. Selle võimal parteil oli veel naus isärasust: eriteus-põhinaader oli asumisel või vanglas. Teiseus-kommunistide jaotus oli väga ebahütlane. Kaader oli noondatud peamiselt Itaalia põhja-ossa. Lõunapoolsetes rajoonides oli kommuniste vähem.

Itaalia kommunistid kõigile rahustele vaatamata võitlesid risalt. Nii 1941. a. eritatud ülesmutsed „Lopp sõjale! Päästke Itaalia uatastrefist“ ja „Ülesmutsu rahva ühiuenuiseus sõja ja fašismi vastu“ õhutasid rahvalükkumist, mutsunid mure võtlusele rahu eest.² Erimeres ülesmutses oli õeldud, et kõige aktuaalsem ja põhiliseu üles-

¹ Tipugusame nem..., eu. 402.

² Samas, eu. 481-488.

anne on "Itaalia rahva ühinemine võitluseks viivitamatult separaatraku sõlmimise eest Itaalia ja rüüride vahel, sellele ta oli kallale tunginud, maa sõltumatusel eest, ... poliitiliste vabaduste taastamise eest."¹

Itaalia rahvas üha aktiivsemalt nõudis Itaalia väljastumist sõjast. 1942.a. augustist uuni aasta lõpuni Põhja-Itaalia tööstuskeskustes toimus 10 suurt streiki, uuid 1943.a. esimestel uuudel juba 11.

Itaalia rahva vastupanuliikumise üheks tähtsamaks momentiks oli märtriliikumine kommunistliku partii juhtimisel. See oli esimene itaalia tööliste massiline väljastumine sõja vastu. Pa näitas itaalia fašismi rixemist nõrkust.

5. märtsil 1943.a. hakkasid streikinima uain ettevõtted Torino ja Milanos. Streigiliikumine uandus leiali üle uogu maa.

Erimerena uuulutand välja

¹ Tipografo sem..., lu. 485-486.

streigi näjatööstused Torino. Linnuni-
ne laienes tehasest väljakuile, mida väi-
maldas asjajolu, et linnuniine lauges van-
nu rahvusvahelise naistepäevaga. Naised
levitasid linnades tuhandeid lendleht-
i nentsudes töölini miitingule, mis toi-
mus suurel väljakuul. Sellest momendist
naised said suureks jäms vastupanu-
liinunises.

Sisui ne linnuniine puhues stä-
hiliselt ning paluud otsustava täht-
susega. Fänavatel politsei suutis haer-
mata väinu enda nätte. Kuud politseil
ei õnnestunud murda valriim ja te-
haste tööliste vastupanu, linnuni nad
ei uahunud ühegi valendi lest nõmale.

Streigilaine levis. 13. märtsil
uuni uuni lõpuni väinu tööstuskesku-
nd Piemontes olid haaratud streigilü-
unnisest. Käinjal, kus oli niingi töös-
tusettevõte, olgu na väige väinusem, hei-
sati loosung „Leiba ja rahu“¹

Politsei repressioonid mitte
ainult ei suutnud murda liikumist, vaid

---

¹B. Tsammassa, Uunopuh... , lu. 76.

vastupidid, õhutarid ta laienemist. Nii näitus Torino töölised majanduslike nõudmiste kõrval ehitada juba poliitilisi nõudmisi: vangide vabastamist, rahva sõlmimist jne. Tööliskõnnu arenes üiresti. Fasistliku valituse oli sunnitud enimest võrda osaliselt rahuldama töölisklassi nõudeid. 2. aprillil fasistid teatasid tööliste ja teenistujate paluade tästmisest.

Selle järel Itaalia reaktivatsioon suunas väike oma jõud masside väljastumiste purustamisele. Iga päev toimuvad areteerimised, läbiotrimised. Vangid paigutati Ventotene saarele. 1943. a. sünn oli üle tuhande esirindliku tööliste ja rahvajuhhi. Sünn toodi na kõigi parteide esindajad, kes vangistati fašismi vastase agitatsiooniperast. Fasistide vanglates ja koonduslaagrites tapeti sadu noori patrioote. Üheks sellisest ohuris oli Cerri perekond. Cerri seitse poega-kommunisti tapeti 1943. a. sünnisel.¹ Selline metruu terror tugevdas rahva vastu

¹ В. Андрусюков, Терор фашизма в Италии, Москва, 1956. № 8, л. 29

panulinnuist.

Rahvaliidumise tõusu ja sõjalisel uastusel oluunras valitsevate uelaside seisukoht lõi uainuma. Nad nägid, et Itaalia ei ole lootust võiduu, et asavõtmine sõjast võib asetada nende oluunrasu hädakohtu. Eriti suurt hirmu tundrid tööstus ja finantsmonopolistid, kes fašismi valitsemise ajal olid tähelepauuväärselt tugevunud ja allutanud endale väinued kapitalistlikud grupid ning haaranud enda kätte uogu Itaalia majanduse. Oluunrad, mille tõi endaga kaasa sõda, ähvardas neid. Monopolistid kartid, et massid asuavad kasutada endi huvides fašismi langust, mis on ette valmistatud uogu vastupanulinnuise, eriti märtri streigi vältel.

Kodanlus ja konservatiivsed uingid mäistrid, et uui nad tahavad päästa, mis veel võimaluu, nad ei tahi aega uastada. Irgi fašistide endi ras teuuis tugev aparitrioon ja paanua.

Need sündmused viisid uuere

fasisitliku nõuogu istungile, kus väeti vastu resolutsioon, mille alusel otsustati nõrvaldada Mussolini võimult.¹

25. juulil Mussolini areteeriti. Ta ise erimesel momendil ei suutnud aru saada areteerimise täelisest esmängist. Mussolinile näis see abinõuna keitsta teda narside eest. Alles hiljem ta mõistis, et temale vaadatakse kui „riigi reeturile.“

25. juulil 1943. a. õhtul kell 10⁴⁵ teatati raadios uugu itaalia rahvale, et fasisitlik valitsus on uuutatud. Uue valitsuse moodustab Bodoglio. Oma iseloomult Bodoglio valitsus oli Meutricooniline. Ta ei mäelnudui sõda lõpetada.

Fasismi uuutamise teate rahvas võttis vastu suure vaimustusega. Erimesed „vabaduse“ tunnid xl õhtul moodurid uui unes. Uuustuti isegi sõja jätkumise teade. Kuid juba järguiseil päeval manid asturid väljaj nõudmisesega kiiuitamata lõpetada sõda. Selline rahvamasside tormiline väljasturine avaldas sügarat mäji edaristele sündmiskle Itaalian.

¹ d. Lomno, Mapog... , lu. 73.

Vastupanuliikumine Itaalias
1943.-45. a. ja Itaalia Kommunistliku
Partei võitlus demokraatia
eest.

Fašistliku režiimi muutmise ja
ning uue valitsuse moodustamisega ei lõp-
penud rahva vastupanuliikumine, nagu
lootid seda valitsevad ringkonnad. Kuna
monarhia säilis ja sõda jätkus, jätkus ka rah-
va vastupanuliikumine. Itaalia Kommunist-
liku Partei juhtinisel see üha süvenes ning
võttis 1943.-45. a. määratu ulatuse.

Juba järgmisel päeval, 26. juulil, pä-
rast Mussolini võrvaldamist võinult or-
ganiseerisid antifašistlike parteide erinda-
jad kommunistid, sotsialistid, liberaalid jt.
terve rea nõupidamisi, et läbi rääkida eda-

sise tegevuskäigu üle. Lelkäige esitati järg-
mised nõuded - viivitamata sõlmida rahu,
laiali saata fashistlikud organisatsioonid,
amnesteerida poliitilised vangid. Massides po-
pulaarne loosung „Rahu ja vabadus“ väeti
uusmeelselt vastu.

Bodoglio valitsus aga ei mõelnud
ki sõda lõpetada. Alles rahvaliidumise äh-
vardusel ja Itaalia sõjaliste jõudude täie-
liku hävinemise tulemusena ning Nõun-
ogude Liidu edu tagajärjel Itaalia oli sun-
nitud tingimusteta kapituleeruma. See toi-
mus 3. sept. 1943. a.¹ Kapituleerumiant
muulutati välja 8. septembril.

Kirjutatud alla vaherahule Bo-
doglio valitsus meelega viivitas sõja mu-
lutamisega Sausamaale. Kohe pärast ka-
pituleerumise väljakuulutamist valitsus põi-
tis Roomast maa lõunaossa, uus viikisid
ka inglise-ameerika väed, kes maandusid Lõu-
na-Itaalia mandril juba 1943. a. augustis. Bodeg-
lio valitsus jättis maa kõige otsustavamal
momendil kaitseta. Sellega anti sausa fa-
šistidele võimalus okupeerida põhjapoolsed
tööstusmajoonid. Nii loodeti hitlerlaste abi-

¹ Nõunogude Liidu välispoliitiline Tsamaasõja ajal.

ga summutada sealset eriti teravat vastupanuliikumist. Hitlerliku armee anastas roogu Põhja- ja Kesk-Itaalia lähenedes Roomale.¹

Kodumaal ja oma pealinna kaitsmise võttis enda kätte rahvas. Algas kangelasliku itaalia rahva avaline vastupanu.

Kohe pärast vaherahu väljakuulutamist vanad vastupanuliikumise „veteranid“ koos noorte väitlejatega võinjal püüdsid luua tihedad sidemed itaalia võerüüsmete ja elanikkonna vahel võitlusel sauskaste vastu. 8. sept. õhtul nimel Karlsoni, kes oli määratud Rooma kaitsjate ülemjuhatajaks, võttis vastu otsuse mitte tanistada elanikkonna relvastumist. Samal päeval jagati välja kolm noorimat relvi, mis oli varem varjatud mõnedest kasarmutest. Kuid juba järgmisel päeval see nooraldus tühistati ning katkestati relvade välja jagamine rahvale. Politsei reuivireisil õõsel organiseeritud ühe relvalaas.

9. septembri hommikul sauskased alustasid kallale tungi Roomale. Itaalia väed

¹ B. Fannaneri, *Uscopia...*, lk. 105

koos vabatahtlikega otsustasid lahingusse asuda linna äärmisjoonides. Rahva-
väeüksuste oluolud oli kindlusetu, kuna
nad olid puudulikult rehvastatud.¹ Väe-
juhatus püüdis na igati taustada otsus-
tava heobi andmist. Nüüd täielikult and-
lus niigipöörde rahvavaenuliku iseloom.

10. septembri hommikul sausa
väeüksused tungisid linna piiridesse.
Neil õnnestus murda linna väliskaitse-
rõngas, vaatamata sõdurite ja elanik-
konna meelehitlikule vastupanule. Edasi
saulslased vallutasid Sant-Paolo kiriku,
mõned linnaäärsed pargid ning iga
minutiga väisid puustada vünna
kaitseleini linna südames.

Kõige otsustavamal momendil,
kui mõnedes punktides sauskased olid ka-
garitõrjutud ja nende pealetungi mude-
ti peatada, itaalia ülemjuhatus alustas
läbinäakimisi. Selle tulemusena anti hit-
lerlastel võimalus taustamatult tungida
Rooma. Itaalia väejuhatus kapituleerus ja
saulslased okupeerisid linna.²

¹ A. Lomce, Napex..., lk. 85.

² Lomas, lk. 79-87.

Rooma muutus sellest päevast häävatud, mitte surnud linnaks. 10. septõhtuus oli kõigile selge, et sel päeval algas uus etapp võitluses — kann, maske, verine, kuid nahtlemata võidurikas.

Oma kindlat otsust jätkuata relvastatud vabastusliinunist Rahvavabastus Komitee¹ avaldas oma ülesnutes: „Sel momendil kui natsism püüab taastada Roomas ja neogu Itaalias fasisliinuu kor- da antifasisliinuu partei ühineb Rahva- vabastus Komiteega sellus, et nutsuda itaal- lasi üles võitlusele ja vastupanule ning tagasi anda Itaaliale koht, mis talle võimaldal olla võrdne vabade rahvastega.“²

Nastuseus sellele organiseeriti Roomas esimesed relvastatud grupid va- sempealsete parteide liidrite — kommunistide Longo ja Gotvadori, sotsialistide Pertini ja Gracera juhtimisel.

Samuti ülesnutesega võitlusele erines kommunistide häälenuudja „Unita“

¹ See komitee oli moodustatud Rahvarinde Komitee baasil. Seda moodustasid nneke partei esindajad: sel- kõige kommunistid, nns sotsialistid, demokraatliin tööpar- tei, kristliin-demokraatliin; liberaaluu- ja tegevuspartei.

² B. Pannarosa, „Memoriale ...“ lu. III.

(ühitus) mis loodi Gramsci ja Togliatti poolt juba 1924. a.¹ „Välja ajada sauskased Itaaliast ja lõplikult hävitada fašism – see on meie otsene ülesanne. Me peame neid võitlema kõigi jõududega, kel on sama eesmärk. Neid jõude ühendab endal ümber Rahvavabastus Komitee.“²

Selle ülesannete tagajärjel rahvaühinemine laienes Roomast üle kogu maa.

Eriti terav võitlus arenes Kefaleni saarel sauskaste vastu pärast Rooma okupeerimist. Tsin päevitunnilise võitluse tulemusena vangelasid itaalia divüüs „Aurvi“ vallutas mõned tähtsad puna-
tid ning vangistas üle 500 sauskast. Alles pärast mitme päeva jooksnud kestnud ägedat pommitamist „Aurvi“ divüüs oli sunnitud lõpetama vastupanu.³

Sunniti ägedat vastupanu avaldas Korfü saarel asuv väetusus. Saare komandant täiesti ignoreeris armee ülemjuhatusse käsku „anda sauskastele ära kogu relvastus! Ta luges selle käsu vastu-

1 אנאג'זי, ד. טייקוואנא דעם בורדער וואסאנאמאנא
ווערן צוזאמענגעברענגט דורך דעם, 1951, № 1.

2. טייקוואנא דעם ... , lk. 429.

3. Б. Таммаре и, Успехи ... , lk. 128-130.

olus olevaus sõjaväelase aega. Ohvitserid ning sõdurid teatasid oma valmisolemust võidelda relvaga käes igasuguse katse vastu neilt ära võtta relvastust. Võlmiti nokkulepe na nokalime kreemiga partisanidega ning valmistuti kaitseus.

Saustlaste vallaletung algas 13. septembril. Väitlus vestis natuustamata üs-teist päeva. Alles siis mudeti murda rahva kangelaskiie vastupanu. Saare koman-dant lasti maha ning sõdurid veeti mandrile. Paljudel neist õnnestus põgene-da ning ühineda partisanidega.

Maa ägas sausa fašistide ikke all. Itaalia armee hävitamise tulemu-seus oli täieliku demoraliseerumise sõ-durite hulgas. Neilt väeti ära relvad, aeti neos trivüelaminega sausamaale. Muidugi võiu nad püüdnud end päästa põgenemisega. Linnad ja külad olid täi-detud põgenikega. Loosung „Üles“ arendus ana, meeleheitliku hädakuisaga „Pääst-ku end kes suudab.“

See oli võige vastu käivamate loo-tuste ja selgusetute perspektiivide aeg.

Inimesed, kes oma inimese elus seisid naugel üksteisest, kannavad ühinema võitlusest. Need, kes säilitavad vaprust, ustavust rahvale, muutsid kuu vaoset, tühjusest, väerüsmekest võitmatu rahvavabastusaime.

Neil päevil põgenes linnadest mitte ainult sõjaväelasi, vaid ka tuhandeid kõige erinevamate ühiskondlike positsioonidega inimesi, kes näin otsisid varju mägedes ja metsades. Sageli kaasas sõduritega põgenenid ka ohvitserid. Need väerasad säilitasid seal distipliini ja organisatsiooni ning hoidsid alles oma relvad. Nii moodustus terve rida partisanoskonnasid, hüüdnimedega „Barbato“, „Milo“, „Nian“, „Diala“ jne.¹

Ka paljud töölised, eriti Põhja-Itaaliast liitusid põgenikega. Nad orienteerusid teistest paremini sündmustes ja teid endaga kaasas suure energia ning võitlusvaimu. Ihuu partisanide elu oli raske, paremad neist säilitasid kindluse, mehisuse ja organisatsiooni. Sel ajal

¹ A. Tommo, Mapeg..., lk. 100

teennisid erimeised partisaani organisatsioonid — partisaanisalgad.

Neid sündmusi saatsesed ei võinud muidegi mahulikult taluda. Nad püüdsid elanikkonda sundida alistumisele hirmu abil, terrori abil. Nü väikeses linnakeses Boveres tapeti 57 süütut inimest ning põletati 417 maja¹

See sündmus vastupidi fassitide lootustele mitte ei pidurdanud põgenemist, vaid hoopis õhutas seda. Siiski partisaaniliikumine oma erimestel arengupäevadel oli ainult näitse iseloomuga. Aini Venetas vastupanu võttis aktiivse ning pealetungiva uju. Tü partisaanisalga, nr. „Proletaarse brigaadi“, moodustasid peamiselt sloveenid, kellega liitunud ümbrikuonna noored. 12 septembril partisaanide arv täunis juba 900 väitlejale. See brigaad näitas üles suurt aktiivsust tungides vallale sakslastega asustatud punktidele. Ehkki lahing ebaõnnestus, näitas see faut, et Itaalias oli alanud partisaanisõda, sõda rahvus-

¹ A. Lomro, Harog..., lk. 105.

liku vabanemise eest.¹

25. sept. Selleks ajaks Itaalia oli jäänud nahte ossa. Sauslased olid okupeerinud veogu põhjapealse Itaalia kuni Napoliini, vünane neasaarvatud. Kuu peemehetses jällegi fašistide marionetliku valitsus Mussoliniga esotsas, kes oli sel ajal juba vabastatud hitlerlaste poolt. Lõunas, ameerika- inglise vägede poolt okupeeritud territooriumil valitres Bodoglio².

Lõunast algasui sausa fašistide väljanihutamine Itaaliast. Kõige enim suurema hoobi anti hitlerlastele Napoliis.

Napoli komandandi käsul 30 tuhat noorunit pidi suunatama nõustuslikele töödele. Kuid kogunemispäeval ilmus kohale ainult 150 inimest. „See on sabotaaž, mis on suunatud sausa relvastatud jõudude ja itaalia sõjaministeeriumi vastu. Alates homsest päevast sõjalise patrulli abil ma vahistan iga nõrvale hülja. Need, kes ei ilmunud, rikuwad avaldatud käsu, ning patrullid

1. Баммавар, Умария..., lk. 154-164.

2. L. Comro, Огденеврочини..., lk. 283.

lasuvad nad viivitamata maha, kirjutas
25. sept. Napoli komandant.¹

Napoli elanikkond nägi, et ainus
tee ähvardavast hädast pääsemiseks
on ülestõus. Selle ettevalmistamine haa-
ras nii laiu masse, et ülestõus puhkes
paljudes kohtades üheaegselt. Ülestõu-
sust võtsid osa kommunistid, sotsialistid,
tegevuspartei liikmed, liberaalid ja teised.
Küsimi võitluse kandvaus jõuks oli rahvas,
rahvas, kes ei tundnud poliitilisi vooli,
rahvas, kes valis oma juhid lahingu teel.
Iga rajoon tegutses iseseisvalt, kuna neil
põlmed võimalust koordineerida omava-
hel jõude ja tegevusplaanid. Kii ühinevad
rajoonid olid teistest ära lõigatud. Sellis
mõttes ülestõus oli ootamatu.²

Ülestõus algas 27. septembril. Kom-
minul levis linnas uudis, et liitlas-
väed lähenevad Napoli. Selle tagajär-
jel patrioodid julgelt tulid välja pöran-
da alt ning kogunesid Vomero künnale,
kus toimus esimene kokkupõrge, mille ta-
gaajärjel tapeti üs sauskane.

18. Таммсаар, Успехи..., л. 140

2 A. Lomov, Napoli..., л. 112-113.

Terves linnas arenerid sarnased stü-
hilised uonkupõrked. See ei ole veel
avaliku ülestõus, kuid ilmselt kasvab üle
selleks. Seda tundrid ja sauskared, kes
nüüd pöörasid kogu oma tähelepanu
keitse organiseerimisele.

28. septembril tugevnerid muud-
red liitlasvägede lähenemisest. Ülestõus-
nute arv üha kasvab. Ülestõusnud tungi-
rid vallale sauskaste veoautodele, üksi-
utele sausa väesalvadele, patrullidele, tu-
listarid vaenlasi, kes püüdnud rüüda ja
purustada maju. Grupp meremehi taunis-
tarid sauskari sildade mineerimisel. Tä-
nuuond omandas niiresti partisaanisõja
võtted, kasutades uaitsevahendina iga
majanurga, värava, terrassi jne. Ülestõus-
nute vastu teodi välju isegi tankid.
Tänavail arenerid ägedad lahingud. Lan-
genute asemele astuvad üha uued võit-
lejad, uelle arv nüüd tõusis juba tuhan-
deisse. Nende relvastus oli täiesti juhus-
lik. Võitlejad kasutasid igasuguseid rel-
vi - jahipüüsi, karaküüsi, mündžakke, nu-
ge, saabkeid, uive, bensüünpudeleid ja

uuringuandate.¹

Rahvas ei laskunud end hirmu-
tada rebvade vähesusest ning haanas ehi-
tama barrinaade peanistele linna ma-
gistraalidele. Kü väitlus jätkus kõigi järg-
nevate päevade jooksul.

30. septembril sauskared olid un-
nitud alustama läbirääkimisi ülestaus-
nutega, kuna nende oluord muutus üha
kriitilisemaks. Ülestäusnud ei võtnud vas-
tu sauskaste alistumistingimusi ning ka-
hingud jätkusid veel 1. oktoobril, kui
võimane sakslane oli linnaast välja aa-
detud. Linna vabastamine rahva pealt
oli üri süüdistus inglise-amerika vä-
gedele, kes Salernost Napoli tulemus na-
sutand kolm nädalat. (Salerno asub
umbes 100 km kaugusel Napolist.) Alles
2. oktoobri hommikul nad massisid
Napoli? Pärast seda säjaline linn sta-
biliseerus uunde vältel põhjapool Napoli.

Napoli ülestäus oli väljapeist-
vans sündmuses Lõuna-Itaalia elari-
ne väitluses sauskaste vastu.

1. I. Lomov, Материя..., lk. 115-116

2. B. Таммарио, Ученая..., lk. 144-150.

Napoli ülestäus andis talle rahva üha suuremate rahvastatud väljastumistele.

Lisui Napoli ülestäus, nagu Rooma kaitsmine ja teised rahva vastupanuaktid ei kujuta endast veel organiseeritud partisanisõda. Kõik need olid stihhiline rahva meeleheite avaldused. Napoli ülestäus oli itaalia patriootide rahvastatud väljastumise vajaliku eeldus. Pärast Napoli ülestäus sai nägile selgeus, et partisanisõja täieliku lõpetamiseks peab toimuma üldine rahvastatud ülestäus.

Praegu aga esmaselt ülesandeks oli vana stihhiline partisaniliikumine organiseeritud, rahvastatud partisanisõjatele. Selle ülesande võttis endale Rahvavabastus Komitee. Komitee organiseeris linnades ja küladel kohalike patriootide grupe, kes mehiselt kaitsesid saastaste purustamiste eest tehaseid, vabrikuid, kultuurikeskusi.

Rahvavabastus Komitee arvates endises järjekorras tuli luua selline valitsus,

kes väljendaus näigi nende huve, kes väit-
levad fašistliku diktatuuri vastu. Selle-
ne valitsus peab 1) võtma enda nätte
näin uustitulevõimilised õigused, 2) julk-
tima vabadusvõitlust uas ühinenud
rahvastega, 3) pärast sõja lõppu andma
rahva otsustada valitsusvormi küsimus.¹

Keed näuded muutuvad rahva
hulgas väga populaarseis.

Bodoglio valitsus näigi, et ta ei
tohi enam uuein viivitada sõja uu-
lutamisega Saksamaale, kui ta ei taha
uastada oma positsiooni. Nü rahvali-
kumise suvel alates 13. oktoobrist 1943.a.
laeti end ametlikult sõjas olevas Saks-
maaga. Samal päeval Nüuogude lüt
uvas Amerikaga ja Inglismaaga aval-
david deklaratsioon Itaalia tunnus-
tamise uohta ühiselt sõdivas poolus.
"Sõjalised ühendused pärast 8. septemb-
rit ja itaalia elanikuuuna jilm uoht-
lemine sauskaste pealt, mis saavutavad
oma ulmunistrioonipunkti Itaalia sõ-
jakuulutamiseega Saksamaale, muutuvad

¹B. Tammaru, Uanapua..., lk. 173.

fautiliselt Itaalia ühiselt sõdivas peo-
lus... "1

Itaalia ühinus ueruis üles uues-
ti sama aasta 30. oktoobril toimunud
Moskva konverentil, millest võttis osa
peale Nõunogude Liidu veel Ameerika
Ühendriigid ja Inglismaa. Hilises dekla-
ratsioonis Itaalia nohta äeldi, et „... fa-
šism ja näin tema kahjulikud mõjud
ning tagajärjed tuleb täieliselt hävita-
da ja itaalia rahvale tuleb anda täie-
liku võimalus uuestitada demokraatia põ-
himõttele rajatud valitsus ja teised asu-
tused.“² Tunnistati vajalikuks, et Itaa-
lia valitsus muudatuse demokraatli-
kuks nende itaalia rahva nihtide eni-
dajate kaasatõmbamise teel, us on alati
välja astunud fašismi vastu. Itaalia
rahvale tuleb tagasi anda sõna-, usu-,
poliitiliste tõuspõhiste, tüüpi- ja uues-
olemiste vabadus. Tuleb vabastada kõik
fašistliku korra poliitilised vangid. Fa-
šistlikud asutused ja organisatsioonid tu-
leb naotada ning nende „ peamehed ja

1 Nõunogude Liidu välispoliitika, lk. 314-315.

2 Lamas, lk. 322-323.

teised inimed, kes on teada või ueda naht-
lustatause sõjaraunade teastamises, tu-
leb areterida ja anda vastava kohtu
nätte."¹ Masuwa uouuerentri otsused awa-
rid Itaaliale tee demokraatliuus arengus.

1943.a. outoobris Itaalia Kom-
munistliku Partei alustas garibaldi nime-
liste brigaadide moodustamist. Neudene
brigaadidene organiseerimise erimustest
päävarest alates asturid ohvitserid, sõ-
durid, erinevate poliitiliste ja unuliste vaa-
detega inimesed. Garibaldi nimeliste bri-
gaadide ülemjuhatajus määrati kom-
munist Longo. Ülemjuhatause uuulurid
veel Boazco, Secchio, Leone, Marsala jt.²

Rasust võitlust Itaalia Kommu-
nistliku Partei pidas äraootava poliitika
vastu, mis arenes kõige erinevamates vor-
mides ja erinevamatel ettenäanetel. Sel-
list poliitikat arendand tööstus- ja fi-
nantsmagnaadid ja nende agendid, üe-
gi Rahvavabastus Komitees eneres. Töötades
hitlerlastele, nad püüdid uuvaldada
uäiu taunistused streinide ja partisanitege-

¹ Vönnuapide Löödu välispoliitika..., lu.322-323.

² Борьбушек, 1951. №.1., lk.51.

vuse näol, mis neidagi oleus väinud häirida fäšistide tegevust.¹

Parteil oli selge, et rahvavabastusliikumine ei või teinuda üuri mägedes partisaani võitlusena, vaid tuli võtta tarvitusele terve rida abinõusid liuna ja maa tööliste mobiliseerimiseus ning nende õpetamiseus. Väitlus leiva eest oli tol momendil väitluseus nii sauskaste kui ka itaalia fäšistide vastu. Väitlus leiva eest vüs rahva ülestausule.²

See võitlus teinues 1943.a. vümar-til muudel streigiliikumise näol. Signaali selleus andrid Torino töölised. Katastroof „Villar Peroza“ tehases, kus õhuminnau tagajärjel sai surma ja haavata sadu töölisi, us alid suletud valitrusväinude poolt tehasesse, sai streigi ajendüüs.

15. novembril põrendaaline „liikumise komitee“ avaldas ülesuute, milles näuti lootane tüstnüst 100% võrra, manareminerumi kehevondistamüst, rasv-aiute regulaarselt väljandnüst jre. 16. novembrim asa Torino töölisi uatnustas töö.

1. Unasõumenaar..., lu. 88.

2. Lamas, lu. 89.

Streigiliikumine Torino's algul kandis mit-
teüldlaselt otsustavat iseloomu ja aenus
aeglaselt. See isegi rääkis 20. novembril, kui
fašistid andsid petlikult lubadusi, kuid
pühkis uuesti 22. nov. veel suurema heaga
vaatamata raskete ohverdustele. „Härra-
tan, et ma võtan tarvitusele otsustavad
vahendid näigi nende mürgile rahjulise
elementide vastu... „us taustavad tööd,“
kirjutas eseslaski üincheil Zimmermann.¹

Torino töölised üsnuiselt vasta-
rid sellele uute, nüüd juba julgemate nõud-
mistega. Streigi tulemusena suurendati
tööpalka mitte ühesnes Torino, vaid ka teis-
te Põhja-Itaalia tööstuskeskuste töölisel.

Torino tööliste streik õhutas strei-
giliikumist Genova ja Milanos ja mujal, kus
tööliste elutingimused olid erandiselt ras-
ked. Streiki mahasuruma saabus ka nia
Zimmermann, kuid ei kellelgi õnnestunud mur-
da tööliste vastupanu. See kandus üle
iseegi Pavonasse. Pavona töölised liidus
Genova proletariaadiga nõudrid leiba.²

Partei erinev üleskutsetega ning

1 A. Tomro, Hapeg..., lu. 156

2 Lamas, lu. 155.-159.

B. Tsammarsa, Uunopua..., lu. 189-197.

andis tegevusprogrammi töölistele ja natsus talupoegi toiduaineid varjama.

Talupojad vastasid sellele üles-
nutsele antiivse tegevusega, seda enam,
et nülas fašistliku sõda tõi endaga kaasa
rõnku tagajärgi. Mobilisatsioon toi-
mus peamiselt nälaelanikkonna arvul, põl-
buharijate arv vähenes; põllumajandussaa-
duste hindade külmutamise, suured vil-
janormid — käiu see halvendas talupo-
egade majanduslikku olukorda.

Erimestus talurahva väljastu-
miste näitajateks olid nende natsed aval-
dada vastupanu fašistide hindade pii-
ramispoliitikale.

Alles pärast 8. septembrit talu-
rahva liikumine võttis antiivsema ise-
loomu. Talupojad keeldusid vilja and-
mast saksa sõjavägedele, peitrid seda või
koguni relvaga käes partisanide abiga
taunistasid vilja rewireerimist.

Kommunistid hästi mõistsid, et
talurahvas võib ja peab muutuma töölis-
klassi liitlaseks. Meile oli hästi teada
tähtsamad probleemid, mis huvitavad kü-

laelanikke. Partei õige poliitiline nihtu-
mises talupoegadele, sai võtmeus selle kõr-
ge autuaalsema ja otsustavama üni-
muse lahendamisel, mis seisis võitlevarah-
va es.¹

Võitlusest ei jäänud nõrvale ka
intelligents. Muidugi intelligents ei olnud
ühtlane. Ta ridades leidis nii äraand-
jaid, kõhulejaid, kui ka tuliseid võit-
lejaid, eriti üliõpilaskonnas.

Proletariaadi esimeste streinide
edu sisendas talle usku oma jõududesse
ja näitas vajadust minna üle üürisu-
felt väljaastumistelt ja streinidelt üld-
streigile, mis toimuks üheaegselt ja nõugu
okkupeeritud Itaalia tööstuskeskuste ühe
üldplaani järgi. Üldstreik oli hoolikalt
ettevalmistatud ja kommunistide initsi-
atiivil osutas sellele suurt abi Rahva-
vabastus Komitee²

Üldstreik algas 1944. a. 1. märtil.
Selle tagajärjel seisis kaheksa päeva
kõik sõjatööstused, vaatamata sausa ja
itaalia fäšistide terrorile. Streigi esime-

1. Труды ЦК ВКП(б) ... , т. 456-458.

2. Умновостановка ... , т. 89.

sel päeval võttis sellest osa juba 1 miljon inimest. Streiki haaras kogu Põhja-Itaalia tööstuskeskused - Torino, Milano, Venetia, Bologna, Piemonte, Firenze jt. Streikijaid abistasid ka partisaanid. Näi Piemonte 150 tuhat streikijat toetas üle 20 tuhande partisaani ja sadad Partisaanid vallutasid Väikese vaheraudtejaama, kus taustasid mobiliseeritud tööliste saatmist Torinoisse.¹

Milanos streikisid sõjätööstuse tööliste kõrval veel trammitöölised ja kõnniüliõpilased. Partisaanid ja lasid õhku tähtsaid vaguniparve ja relvaladurid.

Et murda streikijate vastupanu Milanos ja teistes linnades, sauskared võt- sid tarvitusele kõnni vahendid. Zimmer- man oli veel kord sunnitud ilmuma Itaaliasse. Ta tegi range Morralduse sun- dida töölini relvade abil asuma tööle.

Streikijad vastasid sellele näsule omapoolsete nõudmistega: 1) võimaldada töö- listele vabalt osta toiduaineid talupõrga-

¹ U. Lomov, Hapog..., lk. 765.

delt. 2) ära muuta sundusliku põllumajandussaaduste normi. 3) katkestada mobiliseerimine armeesse. 4) ära kaotada surmanuhtlus sõjalise teenistuse eest põgenemise pärast. 5) vabastada vangistatud patrioodid.¹ Need nanded jäid rahuldamata.

Streigist võitid osa töölised ja spetsialistid, naised ja teenistujad Põhja- ja Keski-Haaliast. Neid abistasid väritöölised, talupojad, koduperenaised ja üliõpilased. See oli esimene üldstreik nn. „vabariikliku“ fašistliku valitsuse ajal. Streik omas tohutu suurt tähtsust nii sise- kui ka rahvusvahelises elus. Kui 1943. a. märtsi üldstreik oli fašismi kriitika ennustajaks, siis 1944. a. märtsi streik avas tee üldisele ülestõusule.

Sellel ajal muutus partisaniliikumine ole muutu nud juba tugevalt organiseeritud võitlusena. See arenes kõrvuti tööliikumisega linnades. Partisanide elu oli seotud suure raskusega. Esimeses raskuses partisanide elus oli relvastuse puudumine. Partisanid alustasid oma

¹ B. Tammaru, Ülestõus... , lk. 251.

võitlust algelise relvastusega nagu mägade, mündžaalide, nahkraudsete jahipüüride, püstolitega, näripangadega, mida keegi oli ise valmistada.¹ Mõningate edevate operatsioonide järel partisanid ise varustatud end sauskastelt äravõetud relvadega. Rasuri valmistus talvetingimustes vea müetus.

Sel ajal partizanitegevus aktiveerus. Nad tõid tohutut kahju sotsiaalfasistidele. Partisanid mitte üksnes ei lasknud õhku silda, raudteid, ronge, relvaladurid, vaid sageli asturid avalinud lahinguse hitlerlastega, kes olid saadetud maha suruma „mässajaid“. Väiteid selle kohta võib tuua tohutult. Keristussalvade erimesed löögid olid suunatud Piemonte mäestikesse, kus partizaniliikumine oli eriti tugev. Partisanide vastu toodi süüa nahurid, tankid, lennukid. Sellise relvastuse abil suudeti purustada partisansalgad. Jaanuari ühe erimesel nädalatel tabas sama saatus veiteisi salu. Nii erimesed avalinud la-

¹ Топиگرانов сум... л. 434.

hingued partisanide ja hitlerlaste vahel lõpperid viimase võiduga. Edaspidised nõunupõrked olid juba partisanidele võidunud. Nad tungisid edukalt kallale fašistliku miilitsa vasarmuile Lombardias, edasi toimus lahing partisanigrupi ja 800 mehelise sausa sõjaväeüksuse vahel. Tunginud kallale mõnele asustatud punktile partisanide ülenjuhatus andis elanikkonnale korra säilitamises täpsed juhised: säilitada absoluutne rahu, natustada liiklus tänavail, igal minutil olema valmis abi andmiseks partisanidele jne. Selliste näskkirjudega partisaanid üindlustasid elanikkonna hulgas rahu ja korra.¹ Sende võitlus andis elanikkonnale üindlustunde ja lootuse tulevikku.

Koopis vastupidine meeleolu valitses Lõuna-Itaalia elanikkonna hulgas. Sün valitses süngus, lootusetus, tahetu allumine sündmuste fataalsele väigule. Sellist meeleolu soodustasid nü saaslaste õhurutunneid kui ka inglise-ameriica vägede passüivsus, kes püüdnud

¹ A. Lomro, Моряк..., lk. 140-145.

B. Tsammaltja, Ученая..., lk. 228-232.

itaalia enda vägerid suunata ainult tagalatoodele. Ilanuuond muutis vaid mis-
tada mingisugusest ootamatust revolüt-
sioonist, mis annas uuringa Viktor Em-
manueli nohtu alla isamaa reetmise eest
ning kutsutaks väinult Bodoglio valit-
suse. Ameriia-inglise osuypatrioon tõi
endaga kaasa ka majandusliku uakse,
demokraatlike, antifasistlike parteide taga-
viisamise.¹

Itaalia Kommunistlikud Partei
tuli ära teha tohutu töö lõunapoolsete
elanike võitlusvaimu tõstmisel. Partei or-
ganisatsiooniline seisund selles ajas oli
lühikult paranenud paljude kommunisti-
tide vabanemise tõttu vanglast ja am-
niselt. Nende tagasiöördumine endise töö-
juurde oli poliitiliseus sündumuseus, mis
eritas nogu maad. Demokraatlik liik-
mine oli tugevnenud nendega, kes 20aas-
tase fasismi imme vältel uergel alid hoid-
nud vabaduse lippu.

Rasvms probleemius ujimus nusi-
mus, kuidas välja töötada uerigi parteide

¹ B. Tammaru, Uanopua..., lu. 271-276.

shine tööplaan. Seinuahti oli väga pal-
ju. Vä Lõuna-Itaalia Rahvavabastus Ko-
mittee arvates esmasest ülesandest oli uu-
rutada kuningas ja liirvideerida monarhia.

Oli vajalik leida väljapääs sel-
lisest olukorrast. Väljapääsu näitas ära
Togliatti, kes pöördus tagasi Itaaliasse
Nõukogude Liidust 1944. a. märtsis¹. Oma
nõuded ta andis põhilise liini poliiti-
lise pöörde teostamiseks. Peamine üri-
mus pole mitte valitsusvormi, vaid fa-
sistide väljaajamise üriinus. Sellepärast
lähima ülesandest oli luua selline va-
litsus, kes erindaus nogu itaalia rahvast
ja suunaus nogu oma järe välismaiste
onuupantide kiiremale likvideerimisele
ning nõrgi fasismi igandite hävitamise-
le.² See oli ainus reaalne poliitiline jöon.
Kommunistid ja teiste poliitiliste par-
teide erindajad tunnistasid õigeus Togliat-
ti ettepanemud uue valitsuse moodusta-
mise kohta.

Togliatti jatnas võitlust antifa-
sistliku minde ja uue valitsuse loomise eest,

¹ Ferrapapa, Ferrapapa..., lu. 232.

² Lamas, lu. 240-244.

kuhu kuuluksid kõik poliitilised parteid, kes on valmis võitlema fašismi vastu.

21. apr. 1944. a. Bodoglio oli sunnitud moodustama uue valitsuse kuue antifašistliku partei kommunistliku; sotsialistliku; kristliku-demokraatliku; liberaalse; tegevus- ja demokraatlikõrte partei esindajast. Kuningas andis lubaduse valitsusvõimude üle andna oma pojale.¹

Demokraatliku valitsuse moodustamine võimaldas Nõukogude Liidule sõlmida diplomaatilised suhted Itaaliaga. See sõpruse avaldus Nõukogude Liidu poolt itaalia rahvale omas suurt tähtsust. Ta võimaldas Itaalias astuda kõigi demokraatlike rahvaste ridadesse.

Uue valitsuse loomine oli kõigi demokraatlike jõudude võit, kelle esotsas seisis kommunistliku partei. Kommunistide tegevus valitsuses oli suunatud vabastussõja edukale jätkumisele, itaalia rahva ühtsuse tugevdamisele võitluses vaenlastega, üha uute jõudude kaasatõmbamisele võitlusse. Sel eesmäer-

¹И.Одобриня, Положение и борьба рабочих класса Умань после Второй мировой войны, л. 16

² Уманьская..., л. 85

gil kommunistliku partei püüdis saavutada itaalia regulaararmee osavõtte sõjast. Inglise-ameerika armee ülemjuhatus oli sunnitud nõustuma selle ettepanemuga, kuid tegelikult igati taustas armee ja partisanide tegevust, ueldudes neid varustamast relvadega ning muu varustusega.

Sellus ajans ühineud partisanibrigaadid olid varunud, liitunud tegevans partisaniarmeeks. Igale armee asale uulus oma kindel maala, kus nad võitlesid, kust suundurid appi naabru- ses asuvaile võitlejaille hädaoorraal. Armees valitses karm distipliin ja kindel kord. Partisanide armee võitlejate arv ulatus 1944. a. suveus üle 100 000 inimese¹. Nii partisaniliikumine oli muutunud suureus jõuks. Sageli nad vabasturid hitlerlaste tagalas terwed tsoonid, uusueltesturid demokraatliku uorra. Neid abistas uogu rahvas, töölised ja talupojad, kes varusturid partisane toidumoonaga. „Talupojad andurid meile leiba ja sageli

¹ P. Abepdyx, Unamer..., lk. 143.

päästid meie elu,"¹ kirjutas üs vaitle-
jaid.

Partisanide tegevus eriti aktivisee-
rus 1944.a. mais. Sel kuul toimunud
suured operatsioonid. Kõige tähtsamus
sündmuseks oli Rooma vabastamine.

Üheksakuulise okkupatsioon-
aja vältel hitlerlased olid Roomas van-
gistanud 10 tuhat inimest, tuhandeid
hüüanud, paljud saanud laamual-
laniukond ootas parajat momenti suis-
laste väljakihutamiseks. Selliseks sobi-
vus momendiks oli mai lõpus juuni
algul alanud liitlasvägede pealetung
Roomale. Rooma vabastamine oli mõne
tunni küsimus. Laniukond tundis seda.
linna algasid rahutused, millest võt-
sid osa ümbrikaudsed partisanid. Kis-
ni võitlus Rooma vabastamise eest ei
olnud nii massiline kui Napoli. See oli
tingitud asjaolust, et Rooma patriooti-
de põrandaalune organisatsioon allus
konnaldustele, mis tulid vabastatud ter-
ritooriumil asuvalt itaalia peastaabist,

¹ B. Tammaro, Unopuer..., lk. 308

liitlasvägede peastaabist ja Vatikanist. Need „spetsialistid“ kõige raskem uatrid rahvamaside iseseisvat tegevust ning sellepärast uetruksid rahvast liitlasvägerid rahulikult ära ootama.¹ Roomas partisanide antiüsed operatsioonid saustlaste ja fašistide vastu toimus eraldi kommunistide ja teiste demokraatlike parteide juhtimisel.

allis liitlasvägede lähenemisega algas hitlerlaste põgenemine. 3. juunil algas taganemine ning kestis kogu 4. juuni öö. 4. juuni päevaks oli linn saustlastest tühi. Lõda Rooma pärast lõppes ilma ühegi pauguta. Linnal päeval saabusid sija liitlasväed.²

Rooma vabastamine uetus esile kogu Itaalias vaimustuse laine. Milanos ja Torinas töölised katkestasid töö selle teate saabumisel. Kõigis Milano vabrikutes kleebiti pronlamatrioone õnnitlustega vabale pealinnale.

Rooma vabastamine seadis kai-

¹В. Саммава, Успехи..., л. 349-354.

²Ф. Кулаков, По следам битвы, л. 28.

gi ette Põhja-Itaalias ülesande mobiiliseerida kõik jõud. See mobilisatsioon saavutas tohutu ulatuse. Rooma vabastamine avas uue, otsustava etapi itaalia rahva võitluses anastajate vastu.

Rooma vallutamise järel läks erue Bodoglio valitsus. Uue valitsuse moodustas Bonomi. Rooma vabastamine andis itaalia demokraatlikule liikumisele ka uue tõuue ühinemiseks veel kindlamini. See leidis kõige eredama väljenduse a/ja tegevuses — Üldise Itaalia Töökonföderatsiooni loomises, mis ühendas endas kommunistide, sotsialistide ja katoliiklaste ametiühinguid.¹

Rooma sündmused näitasid veel, et rahvas ei või lootma jääda mingisuguste „sotsialistide“ juhtimisele. Oli tarvis luua Rahvavabastus Komitee juurde uus sõjaline juhtiv organ. Selleks moodustati 9. juunil „Nabatahtlike Korpuse Ülemjuhatus“². Selle juhtimisel arenes 1944. a. kevadel ja suvel hoog-

¹ D. Камгераро, Тростсковозроа..., lk. 110-112.

2 B. Паннарь, Уаперия..., lk. 369.

ne sõjaline tegevus. Iriti teravnes võitlus Piemontes, Liguriaas, Lombardias, kus nõuu-
põrgete arv ulatus vastavalt 111, 51 ja
25. Firenzeas arenerid rahutused ülestõusuni.

Firenze töölised nõgupid jõude
ülestõusuks. Ikuu neil olid mõnes suh-
tes paremad töötingimused vabrikuis, töö-
lised massiliselt lahkusid töölt, kuna seal
ähvandas fausamaale saatmise oht. Mõ-
ne päeva jooksul vabrikud tühjenevad.
algasid tänava rahutused, millest võtrid
osa suured massid.

Inimesed, kes soovisid ainult saa-
vutada vabadus massilise ülestõusu teel,
mõttesid ühesnes sellele. Rahvavabastus Ko-
mittee andis käsu „Kõiu relvade juurde.“
Lahingud algasid 3. augustil. Partisanide
abiga suudeti purustada vaenlaste vas-
tupanu. 11. augustius Firenze oli vaba.
Veriste lahingutega vabastati samuti Tos-
kaana. Nendes ränkades võitlustes lau-
gerid paljud võitlejad-kommunistid
nõdumaa vabastamise eest.

1944.a. sügiseus ründejoon vulges
põhjapool Firenzeid jäädes nia pünina.

Inglise-ameerika vägede aeglase tegevus, eriti Itaalia mindel pärast suriseid võite, nutsus esile meelepaha nende seas, kes arvestasid kiiret vabaneemist. Pahameelt tekitas ka inglise-ameerika väejuhatuse üleskutse, milles nutsuti patrioote pöörduma tagasi koju, kuna partisaanisõda talve tingimustes olevat võimatu pidada.¹

Partei astus välja partisaanisalgade laiali ajamise vastu, nimetades seda kapituleerumiseks ja reetmiseks. Partisaanisalgad jätkasid tegevust. Vaatamata külmale, näljale ja terrorile partisaanid võitlesid kangelaslikult ning mehisemalt kogu 1944./45. a talve jooksul, vallutades üha uusi tsoone, vabastatud tsoonide arv ulatus juba pool sajandi.

Kasvas ka võitlejate arv 1945. a kevadeks 100-150 tuhandele inimesele, kes olid jaotatud 104 diviisi. Partisaanide armee ülemjuhatusel andmeil see armee 1944. a juunist kuni 1945. a märtsini viis läbi 6449 sõjalist operatsiooni, teostas 5571 diversioo-

¹ Л. Ломов, Путь боевой звезды всех народов, за свободный мир, за народную демократию
11. ноября, 1949 г.

rianti, tappis üle 16000 saanslase, vallutas 109 kahunit, 286 masukahunit, 1107 muulipildurjat, 763 tsentnerit kasuemoona¹

See asjaolu, et partisanarmee oli muutunud veel tugevamaus, veel lahinguvõimelisemaus ning iga minut võis asuda pealetungile oli tingitud peamiselt võitlejate kommunistide õigestest direktiividest.

Kogu 1944 - 45. a. talve jooksul kuni üldise ülestõusuni Põhja-Itaalia kõigis tööstuskeskustes ei lakanud arvukad väljastumised ja streigid, mida organiseerisid Itaalia Kommunistliku Partei ja Tegevuskomiteed. Tööliste streikidele lisandusid talurahva rahutused niilas, eriti kmili rajoonis, kus talupojad tungisid kallale fašistide viljaladudele ja elevaatoritele.

Oli ilmne, et fašistliku Sausamaa elas üle oma viimseid tunde.

Märtris sõjaline tegevus viirenes. Kaugus Vännogude armee, jätnud selja taha Niini, lähenes ameerika-inglise vägedele.

---

¹ A. Lomo, Mapeg..., lu. 343.

valmistudes Oderil andma viimast hoo-
pi, mille tulemusena hitlerlaste vastu-
panu oleus lõplikult murtud. Selle ope-
ratiooni tulemusena langes nõuru sa-
sa rinne ka läänves. Keegi ei suutnud
enam fašismi päästa.

Sõjalised sündmused ei taba-
nud kommunistlike ootamatult. 10. apr. 1945.a.
kommunistliku partei juhatus Põhja-Ha-
lias andis kõigile parteilistele ja sõja-
listele organisatsioonidele direktiivi üles-
tõusust Nr. 16. Selles märgitakse, et saasa
armee taganeb kõigil rindel, et on saa-
bunud tund, mil Haalia peab üle mi-
nema otsustavale pealetungile. „Ja meie
sõjati peame asuma viimasele rinna-
kule. Nüüd ei ole vaja tugevdada ainult
partisanisõda, vaid ettevalmistada ja
arendada tõelist ülestõusu... Partisanisal-
gad peavad üritama relvastatud kal-
leletungi natsistlikele-fašistlikele garni-
sonidele... Töö katkestamine, streigid, täna-
vademonstratsioonid üksteisele vastuema-
tult järgnedes peavad teed tasandama
ülestõusule. See väljastumine peab võt-

ma üha laiema ja üldisema iseloomu, haarama terved sektorid, terved linnad ja tsoonid." ¹ "Rahvuse ülestõus peal olema nagu rahva ülestõus... Igatiis peal olema valmis andma nagu oma jäu, oma elu selleks, et viia me rahvas võidemale ülestõusule ja võidule." ²

Sündmused arenesid kiiresti.

24. aprilli hommikul partii andis käsu alustada üldstreiki ja otsustasid ülestõusu.

Töötajad üsmeelselt vastasid partii üleskutsele. 24. aprillil kõigis hitlerlaste poolt okupeeritud rajoonides algas üldstreik. Töölised ja talupojad linnades ja maal haarasid relvad, ehitasid barrikaade ja pidasid tänavalahinguid hitlerlike vägedega. 25. aprilli õöl partisaanid alustasid pealetungi. Üks linn teise järel vabastati okupantidest. Ülestõusnud vabastasid nii Milano, Torino, Genova, Venetia ja sajad teised linnad ning asustatud punktid. Nad ei laskunud fašiste sunnustada põgenemisel tööstuskeskusi, päästsid vabrikuid ja

¹ A. Lorno, *Mapog...*, lk. 362

² *Lamas*, lk. 364.-365.

tehaseid. Võitlus oli raske, lahinguis vabaduse eest langes sadu patrioote.

Partisanide kätte langes varugi ka Mussolini ja teised fasisistide juhid, kes valmisturid Sviitri põgenema. Need rahva reeturid anti sõjatribunaali kätte, kelle otsusel nad lasti maha 28. aprillil 1945. a., kui uugu maal rahvas pühitses oma vabanemist.

Võib mänuida, et ka sõja kätige otsustamisel päeval, kui Nõunogude Armeel tungis juba Berliini alla inglise-ameerika väed Itaalias ei näidanud üles mingit ambitsust võitluses sausa-itaalia fasisistlike vägedega. Nad saabusid Põhja-Itaaliasse alles pärast seda, kui see oli vabastatud itaalia patriootide poolt sausa-fasisistlikest vägedest.

Rahva vabastusliikumine arenes ja laienes mitte ainult ilma igasuguse abita ameerina ja inglise sõjajõudude poolt, vaid xda liikumist püüti igati pidurdada. Keelduti relvi andmast, ei koordineeritud tegevust, sõja lõpul püüti isegi läbiräärimistesse

asuda sauskastega.

Itaalia rahva vanglasliku vastupanuliikumine oli lõppenud hülgava võiduga. See võit saavutati rasvete võitlustes, millest osa võttis 462 tuhat partisaani ja patriooti. Neist 76 500 langen lahinguväljal või suri vanglamüüride vahel.¹

Need suured ohvrid tõid itaalia rahvale vabaduse küll saava ommupantidest, kuid ei taganud talle täielikku vabadust. Itaalias harrasid peremehetema fašistide asemel ameerika-ünlise imperialistid. Ka ameerika-ünlise vägede viibimine Itaalia territooriumil oli õnnetuslik rahvale. Ameerika-ünlise imperialistid röövisid rahvast. 1. jaanuaril 1946. a. ommupatriootivõimud neuvireerisid 1900 itaalia tööstusettevõtet,² vedasid Itaaliast välja suurel arvul igasuguseid seadmeid, said Itaaliast tähelepauuväärse summa väljamõnette kattes. Ameerika-ünlise ou-

¹ И. Домро, Марог..., лн. 388.

² Глобогеной, С., О состоянии итальянской промышленности, Мавал время, 1946. № 11, лн. 4.

patriooni lüüs maasma Itaaliale 10-12 miljardit dollarit.¹ Paljud itaalia ettevõtted sõja ajal läksid ameerika monopolistide kätte. Nii 70% itaalia naftatööstusest kuulus ameerika-ünglise imperialistidele. Välismaiste kapitalistide väimutsemise tagajärjel tööstustoodang langes tunduvalt. Kui 1938.a. toodangu indeks oli 100, siis 1947.a. ainult 90.² Kivisõe tootmine langes samuti võrreldes sõjaeelsete aastatega. 1937.a. toodeti 1,3 miljonit tonni, 1946.a. aga 1,2 miljonit tonni, 1948.a. ainult 1 miljon tonni nivisütt. Raudmaagi tootmine langes 1946.a. 73 tuhandele tonnile. (1937.a. toodeti 502 tuhat tonni.) Järgnevatel aastatel see süsui vähesel määral kasvas. Nii 1947.a. 122 tuhandele tonnile ja 1948.a. 276 tuhandele tonnile.³

Onnupatrioonivalitsus andis igati abi reautrioonilistele jõududele, taustasid demokraatline ümbervõralduste teostamist, keelasid tööliste demours-

1. агропромышлен, Италия..., л. 16.

2. В. Барра, Основные вопросы экономики и политики империализма, л. 36.

3. Экономика и промышленность страны после

trahisoonid, uurasolemid, streigid, uelad-
sid ära Rahvavabastus Komiteede tegevuse,
varem juba ajand laiali partisiini sal-
gad, säilitasid kapitalistide riimured. Kui
Mussolini valitsuse ajal maa faustilis-
tus peremeestus olid 85 miljardäri ja
200 miljonäri, mis need nüüd säilitand
oma vara ja positsioonid?

Itaalia Kommunistliku Partei
oli sunnitud jätkuama võitlust na fa-
sistlike elementide jäänuste vastu. Kom-
munistliku partei võitluse tulemusena
oldi sunnitud areterina Torino, Mila-
no, Genova jn. fascistlike organisatsioonid
"Hallid hundid" lüües. (See orga-
nisatsioon oli loodud juba 1944.a.)²

Edasi kommunistliku partei
jätkas võitlust juba maa demokraatisee-
rinnise eest.

Kohe pärast Itaalia vabasta-
mist ueruis ülis uerinus riiginema
normist. Itaalia uodanlus ja mäisui-
ned ameerika-ünglese uunipartide abil

1 Соловьев, С., Корни фашизма в Италии,
Новое время, 1946., № 7., л. 6.

2 Шаров, М., К коммунистическому положению в
Италии, Новое время, 1946., № 1., л. 11.

püüdnud säilitada monarhistlikku kor-
da. Rahva hääl 2. juun. 1946. a. viidi lä-
bi uugu rahva seas referendum rügiuena
nehtestamise küsimuses.

Kommunistid ja sotsialistid teaska-
rid enne referendumi suurt selgitustööd loo-
sungi all - võitlus vabarügi eest, agraarrefor-
mi teostamise eest, suurtööstuse ja pannaade
nationaliseerimise eest.

Tänu kommunistide otsustavale ja ener-
gilisele tegevusele rahvas häälitas enam-
ses vabarügi poalt. 12 718 000 häält anti vaba-
rügi kasuks ja 10 719 000 monarhia poalt.¹

Naatamata referendumi tulemus-
tele, vabarügi nehtestamisele ja uue kaus-
titutriooni vastu võtmisele Itaalias ei neht-
testatud demokraatlikku uord. Rahvas jäi
endiselt mahasurutud, õigusteta seisun-
disse ning jätkas võitlust Itaalia Kom-
munistliku Partei juhtimisel oma taie-
liku vabanemise eest.

¹ иеврарим. Троммиченая борба в послевоен-
ной Италии, лн. 7.

Lõppsõna.

Kaksümmend aastat kestnud Mussolini režiim Itaalias selgelt näitas fašismi rahuvastast olemust, mis kujutas endast finantskapitalistide väi-ge reaktioonilisemat diktatuuri.

Fašismi avantüristliku poliitika tulemusena Itaalia seisis sügava poliitilise ja majandusliku kriisi kävel. Anastussõja väigus tabas Itaalia fašistlikku võrda täieliku krahh. Kapitalistide ja maismine vaske päästa fašistlikku võrda Mussolini võrvaldamisega võimult, ei saavutanud edu.

Rahvas ise astus võitlusse. Sellest võtrid osa võiu ühikud - proletariaat, talurahvas, eesrindliku intelli-geents ja isegi kodanlus.

Tunustatuna Nõunogude Liidu edust, itaalia rahvas kommunistliku partei juhtimisel andis oma panuse maa vabastamiseks sausa osavõtjatest, purustas masketes rünnatutes sissimise ja rahvusvahelise reantsiooni, liivideeris monarhistliku korra ja üldise rahvahääletuse tulemusena kehtestas Itaalias vabariigi.

Itaalia fasiside purustamine, monarkia likvideerimine ja vabariigi kehtestamine nõrgendas täsiselt reantsiooni positsioone ja tugevdas demokraatlikku leeri.

Teise Maailmasõja ajal ja pärast sõda ameerika-inglise imperiaalistid püüdnud igati taunistada Itaalias sotsiaal-majanduslikke ja poliitilisi ümberomaldusi. Nad asutasid itaalia reantsioonile suurt abi püüdes muuta Itaaliat oma sõjaliseks platsdarmius.

Kuid need plaanid kukuvad läbi. Li osustunud munda rahvalüümisest Itaalias ja muudata see reantsiooni teenistuse. Rahvusvaheline

rahu, demokraatia ja sotsialismi-keer
eesotsas Nõunogude Liiduga tugevneb
ja kasvab. Tänapäeval Haalia on te-
hava ulasivõitluse areenius. Maa demo-
kraatliinud jõud immustatuna Nõuno-
gude Liidu uutest saavutustest tugev-
davad võitlust sise- ja välisreaktsiooni
vastu, rahu, vabaduse ja maa sõltumatu-
se eest.

Kasvab ja tugevneb kommuni-
nistliinu partei mäju maa poliitilises
ja ühiskondlikus elus, ta organiseerib ja
suunab osa demokraatlikus liikumises.
Kasvab rahva usu oma jõusse ja oma
võitluse võidumisse lõppu.

Kasutatud kirjandus.

Marksismi - leninismi klassikud.

1. V. I. Lenin, Kommunistliku In-
ternatsionaali IV kongress.
Teased, 33.
Tallinn, 1955.
2. V. I. Lenin, Töölised, kes toeta-
vad võitlust sõja vastu,
Teased, 23.
Tallinn, 1953.
3. V. I. Lenin, Võitlusest Staalin
Sotsialistlikus parteis.
Teased, 31.
Tallinn, 1955.

Документид.

1. Г. Димитров, В борьбе за единый фронт против фашизма и войны, Москва, 1939.
2. Итальянская Коммунистическая партия, Москва, 1951.
(= Итальянская...)
3. Л. Ломо, О деятельности ЦК Коммунистической партии Италии, Интернациональное совещание представителей некоторых компартий, Москва, 1948.
(= Л. Ломо, О деятельности...)
4. Võimogude Lõulu vabariikliku Tammaraaja ajal, I к.
Tallinn, 1947.
(= Võimogude Lõulu vabariikliku...)
5. Тридцать лет жизни и борьбы Итальянской Коммунистической партии, Москва, 1953.
(= Тридцать лет...)

Üldine kirjandus.

1. Ajalise vältrüüd, Tallinn, 1948.
2. P. Averdух, Италия в Первой и Второй мировых войнах, Москва, 1946.
(= P. Averdух, Италия...)
3. Л. Амгронский, Италия 1940-1951 годов, Москва, 1951.
(= Амгронский, Италия...)
4. В. Батталья, История итальянского движения сопротивления, Москва, 1954.
(= Батталья, История...)
5. А. Булавский, Италия.
Москва, 1954.
6. Р. Варга, Основные вопросы экономики империализма,
Москва, 1953.
(= Р. Варга, Основные...)
7. К. Тербов, Очерки по новейшей истории, Киев, 1948.
(= Тербов, Очерки...)

8. С. Томинов, Выдающиеся победы Советской Армии в Великой Отечественной Войне
Москва, 1952.
(=С.Томинов, Выдающиеся...)
9. Д. Камделоро, Профсоюзное движение в Италии,
Москва, 1953.
(=Камделоро, Профсоюзное...)
10. Б. Киллатти, То следом войны,
Москва, 1951.
11. Л. Лотто, Марод Италии в Сароде,
Москва, 1952.
(=Л.Лотто, Марод...)
12. Т. Оборина, Положение и борьба рабочего класса Италии после второй мировой войны,
Москва, 1953.
13. В. Ашав, Адавия,
Москва, 1953.
14. Б. Тельпуховский, Великая Отечественная война ССР 1941-1945
Москва, 1951.

15. а. Шашилов, Народная Республика Албания,
Москва, 1954.
16. Д. Шевлягин, Политическая борьба в послевоенной Италии, Москва, 1947.
17. М. Штейнман, Вашингтон во Второй Мировой войне, Москва, 1951.
(= Штейнман, Вашингтон...)
18. М. Феррара, Беседа с Толкьятти
Москва, 1955.
(= Феррара, Беседа...)
19. Экономика капиталистических стран после Второй Мировой Войны
Москва, 1953.

Ажакіяджа ажалевел.

1. Амадези, Л., Тридцать лет борьбы итальянской Коммунистической партии Большевист, 1951. №1.
2. Амбарцумов, В. Герои нашего времени, Новое время, 1956. №8
3. Ковальский, Славная страница истории итальянского народа, Коммунист, 1954, №9.
4. Ломго, Путеводная звезда всех народов, За прогрессивный мир, За народную демократию, 11 ноября 1949.
5. Пешин, Д., Антидемократические тенденции итальянской политики. Новое время, 1946. №19.
6. Слободской, С. Корни фашизма в Италии. Новое время, 1946. №7

7. Слободской, С, О состоянии
итальянской экономики,
Новое время, 1946. № 11
8. Шаров, М., К политическому
положению в Италии,
Новое время, 1946. № 1
9. Штейн, Внешняя политика
Муссолини,
Исторический журнал,
1943, № 8.

Sisunord.

	lu.
<u>I</u> Sissejuhatus.	2
<u>II</u> 1. Itaalia rahvas fašismis inne all.	7
2. Teine Maailmasõda ja vastupanulünnuise teemi nise Itaalias.	37
3. Vastupanulünnuise Itaalias 1943-45. a. ja kommunistliku partii võitlus demokraatia eest.	69
<u>III</u> Lõppsõna.	111
<u>IV</u> Kasutatud kirjandus	114